

Broedplaatsen in de Metropoolregio Amsterdam

Nancy Blaker
Joost Poort
Francine Burema

September 2022

Eindredactie

Atlas Research
Capital C, 4^e etage
Weesperplein 4c
1018 XA Amsterdam
020 2371400
info@atlasresearch.nl
www.atlasresearch.nl

© Atlas Research, Amsterdam, 2022

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting en conclusies	5
1 Inleiding	8
1.1 Het huidige onderzoek	9
2 Twintig jaar Amsterdams broedplaatsenbeleid	11
2.1 Ruimte en werkplekken in broedplaatsen	12
2.2 Looptijd broedplaatsen	15
2.3 Locaties in de MRA	18
2.4 Conclusie: Twintig jaar broedplaatsenbeleid	19
3 De broedplaatsen van nu	21
3.1 Dataverzameling	22
3.2 Een overzicht van de huidige ruimte	22
3.3 De variatie aan broedplaatsen in de MRA	24
3.4 Knelpunten	31
3.5 Conclusie: De broedplaatsen van nu	33
4 De kunstenaars en creatieven	35
4.1 Respondenten-enquête	35
4.2 Het werk van broedplaatsgebruikers	36
4.3 De waarde van de broedplaats voor de gebruikers	36
4.4 De tijdelijkheid van broedplaatsen	38
4.5 Alternatieven voor een broedplaatsruimte	39
4.6 De organisatie van de broedplaats	40
4.7 De buurtfunctie van de broedplaats	41
4.8 Conclusie: De kunstenaars en creatieven	44
5 De waarde van broedplaatsen	46

5.1 Economische waarde	46
5.2 Brede maatschappelijke waarde van broedplaatsen	49
5.3 Toekomstig onderzoek naar de waarde van broedplaatsen	50
5.4 Conclusie: De waarde van broedplaatsen	52
Bijlage 1: Enquêtes beheerders	53
Bijlage 2: Beschrijving per broedplaats	56
Bijlage 3: Enquête gebruikers	66

Samenvatting en conclusies

Betaalbare ruimte voor kunstenaars om te werken en wonen in Amsterdam is schaars. Dit was de aanleiding voor de gemeente Amsterdam om ruim twintig jaar geleden het broedplaatsenbeleid in het leven te roepen. Doel was om in de stad betaalbare en geschikte ruimte te creëren voor kunstenaars en creatieven. Dit onderzoek geeft inzicht in de broedplaatsen in Amsterdam en omgeving (Metropoolregio Amsterdam) die sinds de start van het broedplaatsenbeleid zijn ondersteund door Bureau Broedplaatsen.

Gegevens zijn geanalyseerd van 112 broedplaatsprojecten die sinds het begin zijn ondersteund door Bureau Broedplaatsen. Hiervan zijn er momenteel nog 68 actief. Het gerealiseerde vloeroppervlak aan broedplaatsruimte groeide gemiddeld met 11,7% per jaar: van 22 duizend vierkante meter in 2003 naar ongeveer 165 duizend vierkante meter in 2022. Zestien broedplaatsen zijn in principe permanent gevestigd en de overige zijn (of waren) tijdelijk van aard. De meeste permanente broedplaatsen zijn in de eerdere jaren gevestigd. De gemiddelde looptijd van de tijdelijke broedplaatsen nam tussen 2002 en 2010 iets af, waarna deze stabiliseerde. De broedplaatsen zijn (of waren) voornamelijk gevestigd in de gemeente Amsterdam. Ruim zes procent is (of was) buiten de gemeente gevestigd, namelijk in Halfweg, Zaandam en Hoofddorp. In Amsterdam is Nieuw-West het stadsdeel met de meeste broedplaatsen.

De situatie anno 2022 is nader onderzocht aan de hand van deskresearch en een enquête onder beheerders en onder huurders. Momenteel bieden alle Amsterdamse broedplaatsen samen ongeveer 160 tot 170 duizend vierkante meter bruto vloeroppervlak. Dit is verdeeld over 68 broedplaatsen die (nu of in het verleden) steun hebben (gehad) van Bureau Broedplaatsen. Er zijn naar schatting 2.500 werkruimtes voor kunstenaars en creatieven, waarvan ongeveer 56% bestemd is voor CAWA-huurders.

Er zijn grote verschillen in functies en organisatievormen. In de meerderheid van de broedplaatsen (63%) wordt niet alleen kunst gemaakt, maar ook getoond aan extern publiek. Verder heeft bijna de helft een educatieve of buurtfunctie (46%), en heeft ruim een derde (34%) ook een horecafunctie. Een deel van de broedplaatsen heeft een zelforganiserend karakter (12%), waarbij de huurders de organisatie van de broedplaats zelf uitvoeren. Veelal vormen zij een vereniging of collectief, en in enkele gevallen zijn ze ook eigenaar van de broedplaatslocatie. Een ander deel (46%) is (mede) tot stand gekomen door een broedplaatsontwikkelaar die meerdere broedplaatsen geïnitieerd heeft. Urban Resort is de grootste broedplaatsontwikkelaar. Knelpunten die naar voren zijn gekomen in dit onderzoek zijn de tijdelijkheid van broedplaatsen, de prognose van een afnemend volume van betaalbare werkruimte ondanks een groeiende vraag, en de invulling van de buurtfunctie.

Om de ervaring van huurders in broedplaatsen te onderzoeken is via de broedplaatsen tevens een enquête uitgezet onder de huurders. De respons bleef beperkt tot 41, waardoor de uitkomsten met de nodige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd en vooral een signalerend karakter hebben. De respondenten beoordelen hun ervaring met werken en/of wonen in een broedplaats als overwegend positief. De meerderheid geeft aan dat de broedplaats veel of zeer veel bijdraagt aan het uitproberen van nieuwe ideeën, het uitwisselen van ideeën met anderen binnen en buiten het werkveld, en de ontwikkeling van talenten en vaardigheden. Bijna de helft geeft aan dat werken in de broedplaats veel of zeer veel bijdraagt aan het uitbreiden van een professioneel netwerk.

Van de respondenten met een tijdelijk contract heeft het grootste deel negatieve of zeer negatieve gevoelens bij de gedachte dat ze de broedplaats weer zullen moeten verlaten. Ze ervaren stress door onzekerheid, en de tijdelijkheid heeft een negatieve invloed op de binding met de buurt en de motivatie om in de broedplaats te investeren. De helft van de respondenten geeft verder aan dat bij het ontbreken van betaalbare broedplaatsen in Amsterdam, het een (zeer) realistisch scenario is dat ze buiten Amsterdam zouden zoeken naar een ruimte. Meer dan de helft zou zonder de broedplaats minder tijd besteden aan creatief werk.

De helft van de respondenten ervaart de inspraak bij de organisatie van de broedplaats als beperkt. Huurders zijn tevredener als ze meer inspraak hebben. Wat betreft de binding met de buurt, zegt ongeveer een kwart veel of heel veel deel te nemen aan buurtinitiatieven. Enkele respondenten hebben echter wel kritische opmerkingen over de buurtfunctie, bijvoorbeeld dat een buurtfunctie niet opgelegd moet worden als voorwaarde voor het huren van een broedplaats. De broedplaatsen hebben niet altijd een vanzelfsprekende binding met de buurt of de buurtbewoners. Er is onzekerheid over hoe een buurtfunctie het beste ingevuld kan worden, en waar de buurtbewoners het meeste baat bij hebben. Het verdient aanbeveling dit te onderzoeken door te inventariseren bij omwonenden van broedplaatsen waar zij behoefte aan hebben en hoe de broedplaats daarbij kan helpen.

Met de gegevens die nu beschikbaar zijn, is het nog niet mogelijk de algehele maatschappelijke waarde van de broedplaatsen te kwantificeren. Wel is duidelijk dat de broedplaatsen op verschillende manieren waarde creëren. In de eerste plaats creëren de broedplaatsen natuurlijk gelegenheid voor kunstenaars en creatieven om in de stad te (blijven) werken en/of te wonen. Door bij te dragen aan het vestigingsklimaat voor creatieven en kunstenaars, verhogen broedplaatsen de aantrekkelijkheid van de stad voor bredere groepen, zo blijkt uit veel onderzoek. Dit is weer gunstig voor de stedelijke economie. Daarnaast bieden de broedplaatsen zelf werkgelegenheid aan mensen die betrokken zijn bij de organisatie en het beheer. Tot slot hebben broedplaatsen een sociale waarde die

voortkomt uit de educatieve functies en buurtfuncties, en een culturele waarde door het aanbod van culturele programmering.

1 Inleiding

Amsterdam is een aantrekkelijke stad. In de jaarlijkse *Atlas voor gemeenten* staat Amsterdam consistent op de eerste plaats wat betreft woonaantrekkelijkheid. Een belangrijk onderdeel van de woonaantrekkelijkheid van een stad is het culturele aanbod. Amsterdam is hierin een duidelijke uitschieter. Amsterdam is dé culturele hoofdstad van Nederland, dankzij een groot aanbod aan onder andere podiumkunsten, beeldende kunst, erfgoed en film.¹ Dat vertaalt zich ook in de werkgelegenheidscijfers: Amsterdam heeft het grootste aandeel banen in de cultuursector, en ligt hierin ver boven het gemiddelde van de vijftig grootste gemeenten van Nederland.² Elk jaar zoekt een nieuwe aanwas kunstenaars en creatieven naar werk- en woonruimte in Amsterdam. In 2011 werd dit jaarlijkse aantal geschat op vijfhonderd.³ In 2013 wees onderzoek uit dat jaarlijks tussen de duizend en vijftienhonderd afgestudeerde creatieven een ruimte zoeken in Amsterdam, en in 2018 werd dit jaarlijkse aantal geschat op zeventienhonderd.⁴

Dat Amsterdam een aantrekkelijke stad is, komt naar voren in de hoge prijzen van koop- en huurwoningen in de stad, waardoor een betaalbare woning vinden moeilijk is voor de lagere en middeninkomens. In 2021 was slechts 0,2% van de koopwoningen in Amsterdam betaalbaar voor een alleenverdiener met een modaal inkomen van 36.500 euro.⁵ Voor een betaalbare huurwoning ben je voornamelijk aangewezen op de sociale huursector, waar woningzoekenden in Amsterdam in 2021 gemiddeld dertien jaar en tien maanden voor op de wachtlijst moesten staan.⁶ Mensen die kantoorruimte willen huren in Amsterdam lopen ook tegen hoge prijzen aan. De gemiddelde huurprijs van kantoorruimte was in 2020 in Amsterdam het hoogste van Nederland, met een maandelijkse huurprijs van 221 euro per vierkante meter.⁷

De makers van kunst en cultuur zijn onderdeel van de creatieve industrie, waarin in de afgelopen jaren een sterke groei is geweest in het aantal zelfstandigen.⁸ Naast een hoge

¹ <https://www.boekman.nl/regionale-cultuurindex/>

² Marlet, G.A., & van Woerkens, C., 2018: *Atlas voor gemeenten 2018: Cultuur*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.

³ Bureau Broedplaatsen, 2012: *Beleidskader Atelier- en Broedplaatsen Metropoolregio Amsterdam 2012-2016*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

⁴ Zie Gemeente Amsterdam, 2019: *Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid 2019-2022*.

⁵ Een betaalbare woning is een woning met een koopprijs waarvoor iemand met een modaal salaris (36.500 euro ex. vakantiegeld in 2021) een hypotheek kan afsluiten (max. 188.000 euro). <https://www.hypotheker.nl/octueel/nieuws-berichten/2021/woningaanbod-voor-modale-inkomens/>

⁶ <https://nos.nl/op3/artikel/2377995-sociale-huurwoning-in-zeker-een-kwart-van-de-gemeenten-wacht-je-meer-dan-7-jaar>

⁷ <https://www.nvm.nl/media/dnin504s/20210630-web-spread-nvm-kantoren-in-cijfers-2021.pdf>

⁸ Zie <https://www.boekman.nl/algemeen/hoe-precair-is-het-werk-in-de-cultuursector/>

mate van zelfstandigheid, valt op dat inkomens van kunstenaars relatief laag zijn. Het mediane inkomen van kunstenaars was in de periode 2017-2019 met 32 duizend euro bijna een kwart lager dan dat van de hele werkzame beroepsbevolking. Van alle kunstenaars verdienden beeldende kunstenaars het minste, namelijk veertienduizend euro.⁹ De relatief lage inkomens van kunstenaars en creatieven, gecombineerd met de hoge vraag naar ruimte en de hoge prijzen van het aanbod, zorgt ervoor dat Amsterdam, een stad die gekenmerkt wordt door het grote aanbod kunst en cultuur, niet erg toegankelijk is voor de makers van deze kunst en cultuur. Er is betaalbare ruimte nodig voor deze groep om te wonen en te werken, en deze ruimte wordt steeds schaarser. Mede doordat zoveel creatieven en kunstenaars als zelfstandige werken, en omdat bepaalde disciplines specifieke eisen stellen aan werkruimte (denk bijvoorbeeld aan het maken van muziek, of de werkplaats die houtbewerkers nodig hebben), is het vinden van een geschikte werkruimte essentieel.

Ruimte in Amsterdam is al langere tijd schaars voor kunstenaars en creatieven, wat in 1999 resulteerde in een startnotitie over beleidsontwikkeling voor ateliers en woon-werkpanden, en de opzet van project Broedplaats Amsterdam.¹⁰ In 2000 kwam er een plan van aanpak voor broedplaatsen,¹¹ mede geschreven door Projectmanagementbureau Amsterdam, waar Bureau Broedplaatsen onderdeel van is. We zijn inmiddels ruim twintig jaar verder. Met dit onderzoek geven we inzicht in de broedplaatsen in Amsterdam en omgeving (Metropoolregio Amsterdam), die sinds de start van het broedplaatsenbeleid zijn ondersteund door Bureau Broedplaatsen.

1.1 Het huidige onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te geven in de broedplaatsen in en rondom Amsterdam, nu en in het verleden. We richten ons daarbij op broedplaatsen die ondersteuning hebben (gehad) van Bureau Broedplaatsen. In hoofdstuk 2 geven we een overzicht van de belangrijke ontwikkelingen in de broedplaatsen. Wat is er bereikt in de afgelopen twintig jaar? Hoofdstuk 2 is gebaseerd op kwantitatieve data over bijvoorbeeld het aantal vierkante meters en de looptijd van de broedplaatsen. Lezers die minder geïnteresseerd zijn in deze onderliggende cijfers en analyses kunnen ook alleen de introductie en de deelconclusie van dit hoofdstuk lezen. In hoofdstuk 3 lichten we de huidige stand van zaken in de Metropoolregio Amsterdam (hierna MRA) verder uit: welke broedplaatsen zijn er nu, en wat is hun identiteit? Wat gebeurt er allemaal in deze broedplaatsen? Wat voor organisaties zijn deze broedplaatsen? Welke inzichten bieden de

⁹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/monitor-kunstenaars-en-andere-werkenden-met-een-creatief-beroep-2021>

¹⁰ Mertens, R., Hoogendoorn, J., 1999: [Een complete stad swingt. Startnotitie beleidsontwikkeling ateliers en woonwerkpanden](#). Amsterdam: Gemeente Amsterdam

¹¹ Projectmanagementbureau Amsterdam i.o.v. de Stedelijke Woningdienst Amsterdam, 2000: [Geen cultuur zonder subcultuur, plan van aanpak Broedplaats](#).

beheerders van deze broedplaatsen? Hoofdstuk 4 gaat vervolgens in op de ervaring van de huurders die in de broedplaatsen werken en/of wonen. Wat is in hun ogen de meerwaarde van een plek in een broedplaats? Zien zij knelpunten? Hoofdstuk 5 sluit af met een discussie over de waarde van broedplaatsen. Om alle onderzoeksvragen te beantwoorden maken we gebruik van een combinatie van literatuuronderzoek, deskresearch, een enquête voor beheerders van broedplaatsen, en een enquête voor de mensen die in de broedplaatsen werken en/of wonen.

2 Twintig jaar Amsterdams broedplaatsenbeleid

In de jaren zeventig nemen de havenactiviteiten in het Oostelijk Havengebied van Amsterdam steeds verder af. Deze afname gaat gepaard met een toename van krakers in het gebied, waaronder veel kunstenaars. Er is dan al schaarste aan ruimte voor kunstenaars en creatieven in de stad, waardoor de krakers hun eigen betaalbare “broedplaatsen” of “woon-werk-cultuurpanden” vestigen. Het Oostelijk Havengebied wordt echter in de volgende jaren geleidelijk getransformeerd met woningbouw, waardoor uiteindelijk door ontruiming en ontruimingsdreigementen de krakerscollectieven het tekort aan betaalbare ateliers aan de gemeenteraad voorleggen. Ze vragen om een constructief vestigingsbeleid.¹²

Als reactie op verschillende acties van de krakerscollectieven schrijft de gemeente een startnotitie.¹³ In deze startnotitie staat beschreven hoe leegstaande panden in Amsterdam vaak worden gebruikt als broedplaats, waarbij alle denkbare creatieve disciplines een plek vinden. De panden zijn veelal zeer groot en betaalbaar (geen of lage huur), waardoor ze bijvoorbeeld geschikt zijn voor makers van beeldende kunst, bouwkunst, podiumkunst, vormgeving en film. Niet alleen werken en wonen er kunstenaars en creatieve ondernemers, de panden fungeren dikwijls ook als horecagelegenheid, podium of vergaderruimte. Ze dragen dus ook bij aan de *amenities*, of voorzieningen, in de stad. Met de herontwikkeling van veel van deze gekraakte panden voor woningbouw, dreigt Amsterdam haar functie te verliezen als culturele en economische broedplaats. Op korte termijn dienen in ieder geval alternatieven te worden gevonden voor de gebruikers van de panden die ontruimd (dreigen te) worden, maar op de langere termijn moet er ook een uitbreiding komen van de voorraad ateliers en woon-werkpanden. Hiervoor zet de gemeenteraad in 1999 project Broedplaats op.

Project Broedplaats start in mei 1999 vanuit Projectmanagementbureau Amsterdam, en schrijft in opdracht van de Stedelijke Woningdienst Amsterdam een plan van aanpak voor een broedplaatsenbeleid.¹⁴ Het idee is om kunstenaars en creatieven die zich geen ruimte op de commerciële markt kunnen veroorloven betaalbare ruimte te bieden. Met het vestigen van culturele woon-werkpanden verwachten ze onder andere verbetering van het

¹² <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/ateliers-broedplaatsen/over-broedplaatsen/>

¹³ Mertens, R. & Hoogendoorn, J., 1999: Een complete stad swingt – startnotitie beleidsontwikkeling ateliers en woon-werkpanden. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

¹⁴ Projectmanagementbureau Amsterdam i.o.v. de Stedelijke Woningdienst Amsterdam, 2000: [Geen cultuur zonder subcultuur, plan van aanpak Broedplaats](#).

imago van de omliggende buurt en toename van leefbaarheid door bijbehorende voorzieningen, toename van de werkgelegenheid voor de creatieve sector en productie van kunst en cultuur, en vooral bij bewoning synergie tussen de verschillende gebruikers van een pand. Door het behouden en laten groeien van deze creatieve bedrijvigheid in de stad, verhoogt Amsterdam ook de algehele aantrekkelijkheid voor bewoners en bezoekers. Op basis van onderzoek wordt vastgesteld dat er behoefte is aan ruimte voor circa tweeduizend kunstenaars en creatieve ondernemers. Om te zorgen dat de vrijkomende ruimte wordt ingevuld door de beoogde doelgroep, verzorgt Stichting Woon-/Werkruimten voor Kunstenaars (SWWK) de toewijzing van ruimtes in de broedplaatsen. Het projectbureau acht de ontwikkeling van veertienhonderd tot tweeduizend werkplekken ruimtelijk gezien mogelijk, en doelt op een combinatie van tijdelijke en permanente panden. Met een investering van negentig miljoen gulden denkt het projectbureau de nodige ruimte te kunnen realiseren, tegen een betaalbare huurprijs voor de doelgroep. De geplande werkwijze is dat het projectbureau een ondersteunende of trekkende rol speelt bij het realiseren van de broedplaatsen.

Project broedplaats heet ondertussen Bureau Broedplaatsen, maar het doel is nog altijd om geschikte en betaalbare ruimte te bieden aan kunstenaars en creatieven. Een belangrijke ontwikkeling sinds de start van het beleid is de oprichting van de Commissie voor Ateliers en (Woon-)Werkpanden Amsterdam (CAWA) in 2008. CAWA¹⁵ toetst de plannen voor nieuwe broedplaatsen, en toetst de gebruikers van die broedplaatsen op geschiktheid. Met een combinatie van expertise op sociaal, cultureel, artistiek, ruimtelijk en economisch vlak, geeft CAWA gevraagd en ongevraagd advies over het broedplaatsenbeleid. De kunstenaars en creatieven die door de zogeheten basistoets of toptoets heen komen van CAWA, kunnen zich aanmelden voor woon- en/of werkruimte in broedplaatsen die verhuurd worden met korting op de commerciële huurprijs. De subsidie die Bureau Broedplaatsen toekent is onder andere bedoeld voor het geven van huurkorting aan CAWA-getoetste huurders. Over het algemeen is de subsidie bedoeld ter dekking van het onrendabele gedeelte van de investering die broedplaatsontwikkelaars maken bij het realiseren van een broedplaats, en voor het realiseren van betaalbare huur voor kunstenaars en creatieven.

2.1 Ruimte en werkplekken in broedplaatsen

Door data van het Bureau Broedplaatsen te analyseren kunnen we een aantal conclusies trekken over wat er in de afgelopen twintig jaar bereikt is. Deze data bevat informatie over

¹⁵ Voor meer informatie over CAWA zie de website van de gemeente Amsterdam, waar ook het reglement te vinden is: <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/ateliers-broedplaatsen/cawa/taken/>. Zie ook het meest recente jaarverslag van CAWA voor meer informatie over de recente werkzaamheden van CAWA: <https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/613002/cawa-jaarverslag-toegankelijk.pdf>

de omvang, looptijd en locatie van de projecten die ondersteuning hebben gekregen van Bureau Broedplaatsen.

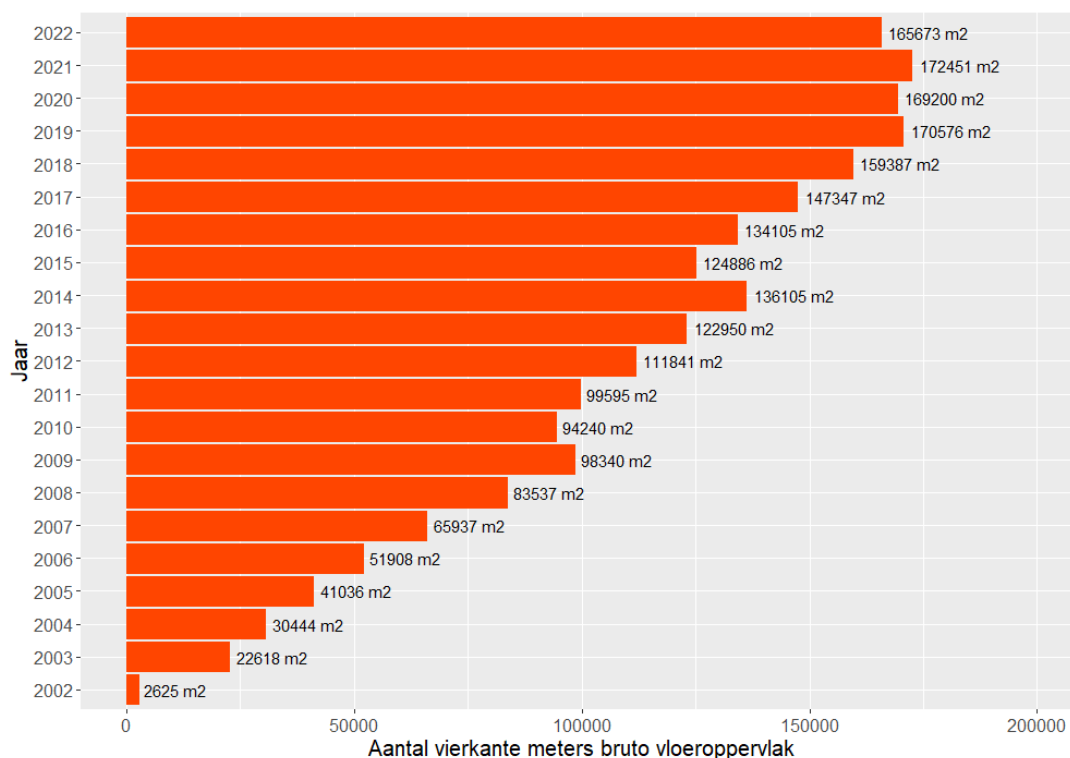
In totaal heeft Bureau Broedplaatsen volgens onze data ondersteuning gegeven aan minstens 112 broedplaatsprojecten.¹⁶ Deze hebben samen genomen naar schatting een bruto vloeroppervlak van ruim 240 duizend vierkante meter, en ontvingen over de jaren heen in totaal 42 miljoen euro subsidie. Deze 240 duizend vierkante meter is wat er nu hypothetisch was geweest als alle broedplaatsen die ooit gestart waren nu nog bestonden. In de data staat verder een combinatie van aantal ruimtes in een broedplaats (ateliers en verhuurbare werkruimtes) en werkplekken (er kunnen meerdere werkplekken in één ruimte zijn). Deze tellen op tot ruim 3.400 en bieden een schatting van de totale capaciteit die er voor kunstenaars en creatieven was geweest als alle broedplaatsen die ooit gestart waren nu nog bestonden. Gemiddeld is ruim 61% van het aanbod voor CAWA-getoetste huurders geweest.

Het voornaamste doel van Bureau Broedplaatsen is om ruimte te creëren voor kunstenaars en creatieven. In plaats van het bovengenoemde hypothetische totaal van 240 duizend vierkante meter, is het meer informatief om te kijken naar wat de feitelijke capaciteit door de tijd heen is geweest. Elk jaar is er namelijk ruimte bijgekomen, en sommige jaren is er ruimte verloren gegaan. In figuur 2.1 is de ontwikkeling te zien van de metrage aan broedplaatsen. Hierin zien we over het algemeen een stijgende lijn. Tot 2009 komt er elk jaar per saldo vloeroppervlak bij, daarna zien we nog steeds vooral toenames maar ook een aantal jaren waarin het totale vloeroppervlak afneemt. Na tien jaar broedplaatsenbeleid is er ruim 111 duizend vierkante meter, en na twintig jaar is er ruim 165 duizend vierkante meter die beschikbaar is als atelier, andere werkruimte voor creatieven, of woon-(werk)ruimte. Vanaf 2003 groeit het vloeroppervlak met gemiddeld 11,7% per jaar,¹⁷ met een relatief grotere toename in de eerste jaren.

¹⁶ Er ontbreken mogelijk projecten omdat data over de periode 2000 en 2001 lastig te vinden is. We nemen hier daarom 2002 als startjaar voor een overzicht van twintig jaar. Een aantal van de broedplaatsen die in onze data onder startjaar 2002 staan, waren wel mogelijk al eerder gestart (in 2000 of 2001).

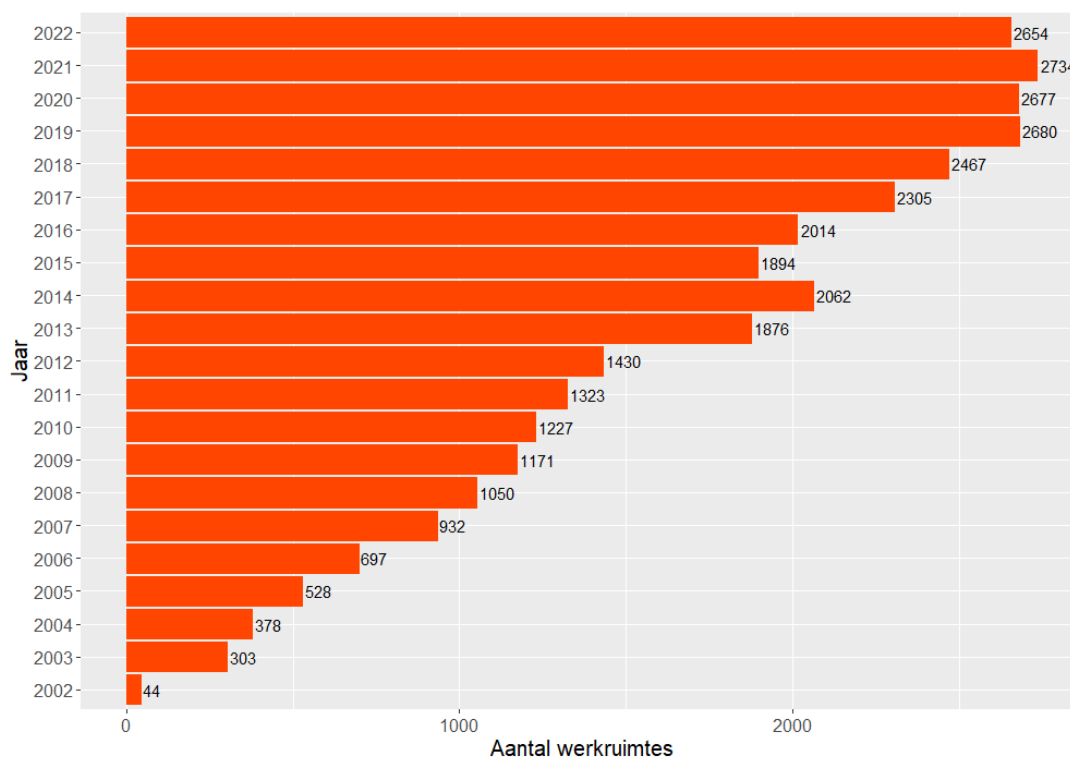
¹⁷ In dit gemiddelde is de groei van 2002 naar 2003 niet meegenomen, aangezien dit een uitschieter is.

Figuur 2.1 Totaal aantal vierkante meters (bruto vloeroppervlak) aan broedplaatsen per jaar

Het aantal vierkante meters geeft een indicatie van de ruimte, maar maakt niet meteen duidelijk hoeveel mensen hier gebruik van kunnen maken. Het verschilt per broedplaats en discipline hoeveel ruimte een kunstenaar of creatieve ondernemer nodig heeft. De capaciteit van broedplaatsen wordt duidelijker door te kijken naar een schatting van het aantal werkruimtes. Met “werkruimte” bedoelen we hier ateliers, studio’s en andere werkplekken (kantoorruimte voor creatieve ondernemers, bijvoorbeeld). Hier zit ook woonruimte voor kunstenaars en creatieven of gedeelde woon-/werkruimte tussen. Figuur 2.2 toont het aantal werkruimtes per jaar. We zien hier net als bij vloeroppervlak een stijgende lijn. Na tien jaar broedplaatsenbeleid komen we uit op ruimte voor minstens 1.430 kunstenaars en creatieven, en na twintig jaar is dit toegenomen tot 2.654. Rekening houdend met de eerdergenoemde zeventienhonderd kunstenaars en creatieven die jaarlijks op zoek gaan naar een werk- en/of woonruimte in Amsterdam, is het totale aantal van 2.654 ruimtes echter niet groot. Het is niet bekend hoeveel mensen momenteel op zoek zijn naar een ruimte voor hun kunstenaarschap of creatieve werk, maar de vraag is waarschijnlijk groter dan het aanbod.

Figuur 2.2 Inschatting van totaal aantal (woon-)werkruimtes per jaar. Hier vallen alle soorten ruimtes onder, zoals ateliers, studio's, andere werkplekken, woon-werkruimtes en woonruimtes in broedplaatsen

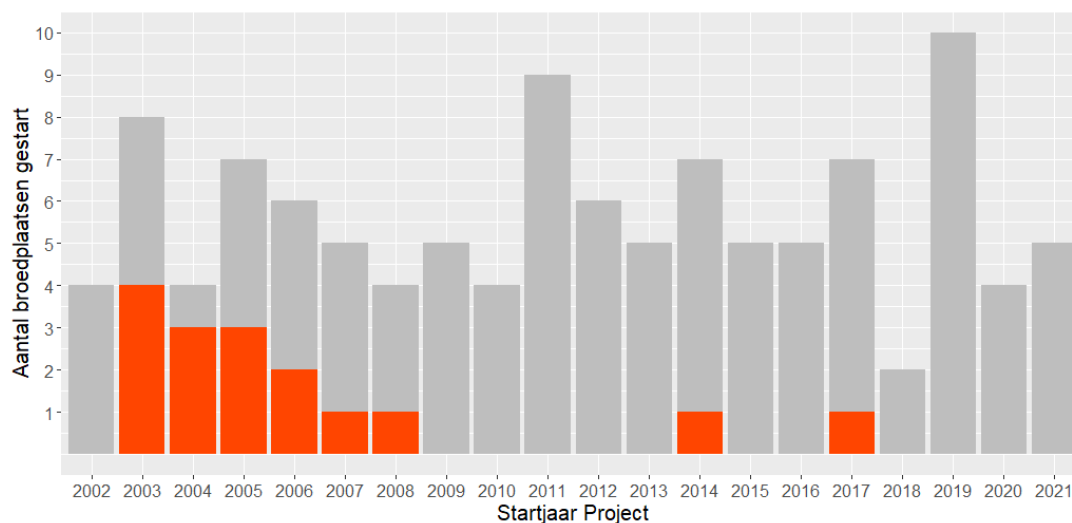

2.2 Looptijd broedplaatsen

Het merendeel van de 112 broedplaatsen heeft een eindige looptijd, maar zestien broedplaatsen hebben in principe geen verplichte einddatum. Deze broedplaatsen zonder einddatum zijn samen goed voor bijna 47 duizend vierkante meter bruto vloeroppervlak. Opvallend is dat de meeste van deze zestien broedplaatsen relatief vroeg zijn vastgesteld: tot en met 2008 waren het er veertien en sindsdien zijn er daar twee bijgekomen (in 2014 en 2017).¹⁸ In figuur 2.3 is per jaar het aantal broedplaatsprojecten dat is gestart te zien. De broedplaatsen die in principe geen einddatum hebben, zijn oranje gekleurd. De 96 tijdelijke broedplaatsen zijn grijs weergegeven.

¹⁸ Er zijn al wel plannen vastgesteld voor een nieuw project zonder einddatum. Momenteel wordt vrijplaats Bajesdorp gebouwd door de toekomstige bewoners, waar ze twintig ateliers en woningen gaan realiseren.

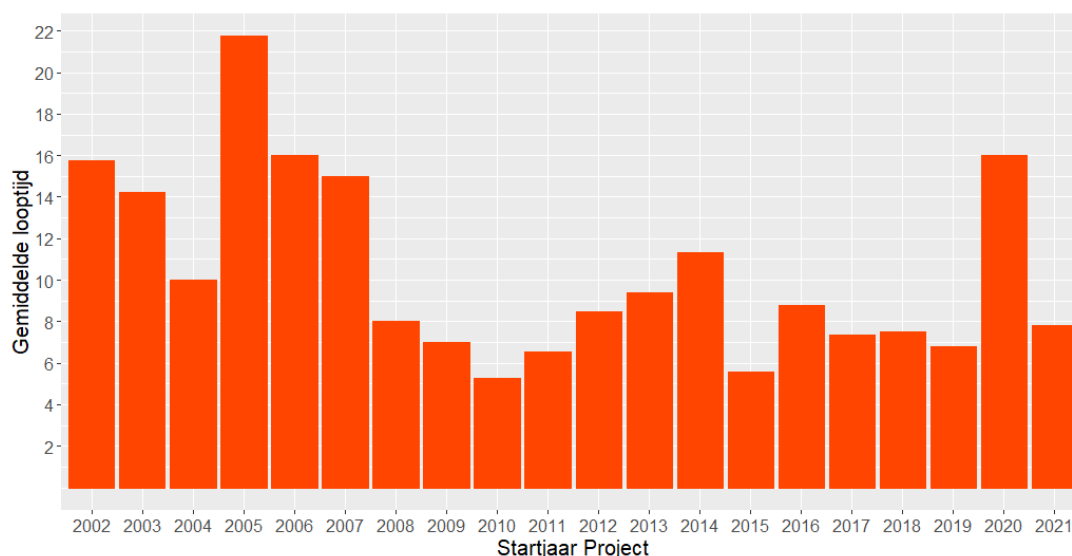
Figuur 2.3 Het aantal broedplaatsprojecten (y-as) dat per jaar (x-as) van start is gegaan. Broedplaatsen zonder einddatum in het oranje, tijdelijke broedplaatsen in het grijs. N= 112

De 96 tijdelijke broedplaatsen hebben een gemiddelde (geplande of gerealiseerde) looptijd van negen jaar en elf maanden. Het varieert per startjaar van een broedplaats wat de gemiddelde looptijd is. In 2005 startten vier tijdelijke broedplaatsen met een gemiddelde looptijd van bijna 22 jaar. In 2010 startten ook vier tijdelijke broedplaatsen, maar met een lager gemiddelde van ruim vijf jaar. In figuur 2.4 is de gemiddelde looptijd te zien van de broedplaatsen die in elk jaar gestart zijn.

Figuur 2.4 De gemiddelde looptijd van tijdelijke broedplaatsen (y-as) dat per jaar (x-as) van start is gegaan. $N = 96$

Figuur 2.4 laat een licht dalende trend zien in de gemiddelde looptijd van de tijdelijke broedplaatsen die met de jaren zijn opgestart, met uitzondering van een piek in 2020 en een dip in de periode 2008–2011.¹⁹ Naarmate de broedplaats later van start is gegaan, des te korter de gerealiseerde (of geplande) bestaansperiode is. De looptijd is gemiddeld bijna vijf maanden korter voor elk jaar dat de broedplaats later van start is gegaan. Om dit effect duidelijker in beeld te krijgen laat figuur 2.5 zien hoe de relatie tussen het startjaar en de looptijd er in meer detail uitziet. Elke oranje punt in deze grafiek is een broedplaats. Op de horizontale as is af te lezen in welk jaar de broedplaats van start is gegaan, en op de verticale as is af te lezen wat de gerealiseerde of geplande looptijd van de broedplaats is. De zwarte regressielijn²⁰ laat zien dat er vooral een duidelijke afname van looptijd is geweest tussen het begin van het broedplaatsenbeleid en 2011, waarna de lijn stabiel blijft. De afname van looptijd heeft zich dus niet doorgezet in de tweede helft van het onderzochte tijdvak, tussen 2012 en 2022.

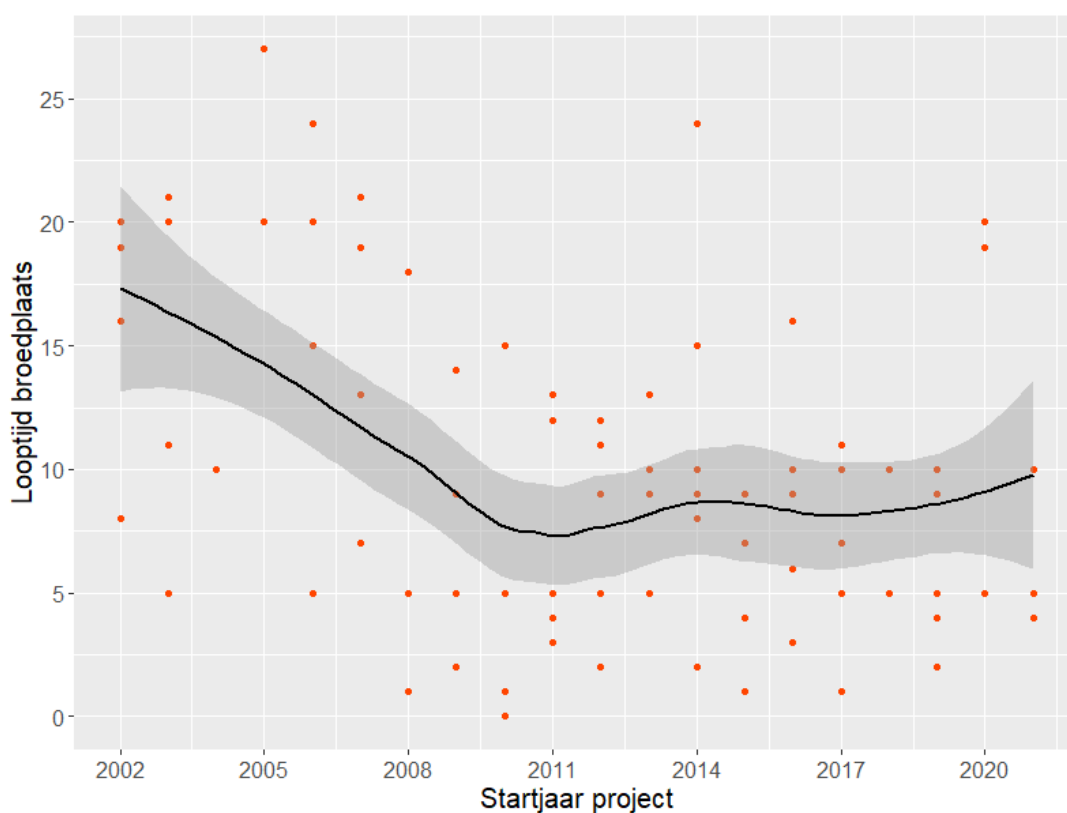
Mogelijk is deze daling van looptijd met de jaren een overschatting, omdat broedplaatsen vaak langer bestaan dan gepland. De broedplaatsen die nu nog lopen hebben een *geplande* looptijd, maar in werkelijkheid kan de behaalde looptijd langer uitpakken dan

¹⁹ Met een lineaire regressieanalyse is getest of er daadwerkelijk een statistisch significante negatieve relatie bestaat tussen de looptijd van een tijdelijke broedplaats en het startjaar. Dit is inderdaad het geval. Het effect van het startjaar op de looptijd is negatief en statistisch significant, $b = -0,4$ ($se = 0,1$), $p = 0,0006$, $F(1, 94) = 12,66$, $R^2 = 0,12$. Regressie op looptijd in jaren (alleen tijdelijke broedplaatsen met volledige data, $n = 95$). Geen controlevariabelen in het model.

²⁰ Dit is een zogenaamde loess (locally estimated scatterplot smoothing) regressielijn (met een betrouwbaarheidsinterval van 95%), waarmee er meer detail te zien is in de relatie tussen twee variabelen dan een klassieke rechte lineaire regressielijn. Zie voor meer informatie bijvoorbeeld de website van [ggplot2](#), het pakket in de software R waarmee deze grafiek gemaakt is.

gepland. Om deze reden is de analyse herhaald met alleen de 35 broedplaatsen die sinds 2002 zijn gestart en voor 2022 weer zijn gesloten, zodat alleen werkelijke looptijden worden meegenomen in de analyse. We zien hier een vergelijkbaar patroon van een afnemende looptijd,²¹ met name tot 2010, waarna de gemiddelde looptijd stabiliseert. Het plaatje van alle tijdelijke broedplaatsen in figuur 2.5 kan dus nog veranderen naarmate geplande looptijden van bestaande broedplaatsen worden verlengd, maar een dalende looptijd met de jaren is sowieso aanwezig in de 35 broedplaatsen die al zijn opgeheven.

Figuur 2.5 De relatie tussen het startjaar van een tijdelijk broedplaatsproject en de looptijd (gepland of gerealiseerd)

2.3 Locaties in de MRA

De 112 broedplaatsen waren (of zijn nog) voornamelijk gevestigd in de stad Amsterdam. Een aantal broedplaatsen ligt echter in andere gemeenten van de MRA. Van 109 broedplaatsen hebben we de locatie (postcode). Tabel 2.1 geeft een overzicht per regio, onderverdeeld in

²¹ Regressie op looptijd in jaren (alleen tijdelijke broedplaatsen die voor 2022 gesloten zijn, $n = 35$). Het effect van startjaar op looptijd is negatief en statistisch significant, $b = -0,7$ ($se = 0,1$), $p = 0,000008$, $F(1, 33) = 28,08$, $R^2 = 0,12$. Geen controlevariabelen in het model.

de zeven stadsdelen van Amsterdam, Westpoort in Amsterdam, en regio's buiten de gemeente Amsterdam (maar binnen de MRA). Buiten de gemeente Amsterdam zijn er broedplaatsen (geweest) in Halfweg, Zaandam en Hoofddorp. De meeste zijn gevestigd (geweest) in stadsdeel Nieuw-West. Van alle broedplaatsprojecten is twintig procent hier gevestigd. Het grootste aandeel vloeroppervlak is eveneens gerealiseerd in stadsdeel Nieuw-West, en het kleinste aandeel in stadsdeel Zuid. Van het totale gerealiseerde vloeroppervlak lag ruim vijftien procent buiten de gemeente Amsterdam. Stadsdeel Zuid en stadsdeel Zuidoost hebben de minste vierkante meters, en hebben ook geen broedplaatsen zonder einddatum. De meeste broedplaatsen zonder einddatum zijn te vinden in stadsdeel Oost en stadsdeel Nieuw-West.

Tabel 2.1 Details van broedplaatsen per regio. Looptijd is op basis van gerealiseerde looptijd (voor broedplaatsen die niet meer bestaan) of geplande looptijd (voor broedplaatsen die nog wel bestaan). De m² is op basis van bruto vloeroppervlak

Regio	m ² totaal	Aandeel m ²	Gemiddelde looptijd (tijdelijke broedplaatsen)	Aantal broedplaatsen	Aandeel broedplaatsen	Broedplaatsen zonder einde
Buiten Amsterdam	35.602	15,1%	7,7 jaar	7	6,4%	1
Centrum	33.206	14,1%	8,5 jaar	15	13,8%	2
Nieuw-West	45.305	19,2%	9,5 jaar	22	20,2%	3
Noord	21.902	9,3%	11,1 jaar	13	11,9%	2
Oost	39.246	16,6%	9,5 jaar	18	16,5%	5
West	35.719	15,1%	11,6 jaar	18	16,5%	2
Westpoort	8.865	3,8%	19 jaar	4	3,7%	1
Zuid	7.633	3,2%	7,2 jaar	6	5,5%	0
Zuidoost	8.574	3,6%	12,2 jaar	6	5,5%	0

2.4 Conclusie: Twintig jaar broedplaatsenbeleid

Bureau Broedplaatsen ondersteunt nu ruim twintig jaar de vestiging van broedplaatsen in Amsterdam, waar kunstenaars in een betaalbare en geschikte ruimte hun werk kunnen uitvoeren. Voor dit onderzoek zijn gegevens van 112 broedplaatsprojecten geanalyseerd. Het vloeroppervlak aan broedplaatsruimte groeide gemiddeld met 11,7% per jaar: van 22 duizend vierkante meter in 2003 naar ongeveer 165 duizend vierkante meter in 2022. Zestien van de broedplaatsen zijn in principe permanent gevestigd, en de overige broedplaatsen zijn (of waren) tijdelijk van aard. De meeste permanente broedplaatsen zijn in de eerste helft van het broedplaatsenbeleid gevestigd. De looptijd van de tijdelijke broedplaatsen is iets afgenomen met de jaren, vooral tussen 2002 en 2010, waarna het stabiliseerde. De broedplaatsen zijn (of waren) voornamelijk gevestigd in de gemeente Amsterdam. In totaal

is ruim 6% buiten de gemeente gevestigd, binnen de MRA in Halfweg, Zaandam, en Hoofddorp. In Amsterdam is Nieuw-West het stadsdeel met de meeste broedplaatsen.

3 De broedplaatsen van nu

In april 2022 vond de officiële opening plaats van broedplaats Tempel in De Pijp, gehuisvest in een monumentaal pand. Tempel verhuurt sinds oktober 2021 werkruimtes aan creatieven en wordt beheerd door Stichting Werkplek Tempel Amsterdam. Daarnaast is het een podium waar verschillende soorten voorstellingen worden gedeeld met een breed publiek. De nadruk ligt op podiumkunstenaars, verhalenvertellers en het experiment. Broedplaats Tempel is één van de vele voorbeelden van creatieve werkplekken die de naam “broedplaats” krijgen in dit onderzoek.

Een ander voorbeeld van een locatie die in de komende jaren gerealiseerd wordt, is Bajesdorp, een gemeenschap die hard werkt aan het vestigen van een vrijplaats die de bewoners zelf gaan opbouwen. Bajesdorp is een hechte gemeenschap van creatieve makers en ondernemers die samen leven en werken, momenteel op een tijdelijke plek, maar binnenkort in een nieuwbouwcomplex. De nadruk ligt op collectief eigendom en zelfbeheer – hier huur je niet alleen een woon-werkplek, maar ben je onderdeel van een gemeenschap en ben je zelf medeverantwoordelijk voor het beheer van de woon-werkplekken. De nieuwe vrijplaats Bajesdorp wordt nog gebouwd, maar verschillende andere bestaande broedplaatsen hebben een soortgelijke focus op het werken (en/of wonen) in een hechte gemeenschap of een collectief, waar beslissingen over de broedplaats gezamenlijk worden genomen.

Bovenstaande voorbeelden geven een idee van de variatie in functies en organisatiestructuur van de verschillende broedplaatsen. In dit hoofdstuk brengen we de variatie aan broedplaatsen in beeld die Amsterdam en de omliggende metropoolregio rijk zijn. Elke broedplaats heeft namelijk een eigen identiteit. We kijken hierbij naar alle broedplaatsen die subsidie en/of ondersteuning van Bureau Broedplaatsen hebben ontvangen, en die in 2021 nog actief waren. Dit kunnen dus ook broedplaatsen zijn die subsidie hebben ontvangen van Bureau Broedplaatsen, maar ondertussen geen subsidieverantwoording meer afleggen.²² We bespreken de waarde van de broedplaatsen door in beeld te brengen wat ze te bieden hebben. De broedplaatsen bieden in de eerste plaats (woon-)werkruimte aan creatieven en kunstenaars, maar hebben ook andere functies die waarde hebben voor de inwoners van de stad. We inventariseren hierbij broedplaatsen die bijvoorbeeld ook fungeren als podium (onder andere voor muziek en toneel), horecagelegenheid, en expositieruimte. We inventariseren verder welke broedplaatsen een educatieve functie vervullen (onder andere kunst en cultuureducatie), een buurtfunctie hebben (bijvoorbeeld als

²² Broedplaatsen die geen directe relatie meer hebben met Bureau Broedplaatsen omdat ze de periode van subsidieverantwoording voorbij zijn, noemen zichzelf wellicht geen broedplaats meer. Wij doen dat in dit onderzoek nog wel. Broedplaatsen zijn meegenomen als ze in het verleden ondersteuning van Bureau Broedplaatsen hebben gehad, en vandaag nog dezelfde functie (mede)vervullen van ruimte bieden aan kunstenaars en creatieven.

ontmoetingsruimte), evenementen organiseren, of ruimte aan externen verhuren (bijvoorbeeld zaalverhuur of verhuur van repetitieruimte).

3.1 Dataverzameling

De gegevens die de basis vormen van dit hoofdstuk zijn op verschillende manieren verzameld. Ten eerste is gebruikgemaakt van kwantitatieve data van Bureau Broedplaatsen. Deze is aangevuld met data die bemachtigd is via een enquête voor beheerders van broedplaatsen. In deze enquête gaven beheerders van broedplaatsen informatie over de praktische zaken rond de broedplaats, zoals de omvang van de broedplaats, het aantal huurders, het type huurders en de functies die de broedplaats vervult. Via de enquête is data verkregen van 27 broedplaatsen. Met deskresearch hebben we zoveel mogelijk informatie verzameld over de overige 41 broedplaatsen. Om een rijker beeld te krijgen van de verschillende broedplaatsen en meer kwalitatieve informatie te verzamelen, hebben we een enquête met open vragen opgesteld. Vier beheerders hebben de open vragen beantwoord via de online enquête, en twee beheerders hebben mondeling antwoord gegeven op vragen. Deze zes beheerders zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het beheer van 28 van de broedplaatsen in dit onderzoek. Door het beperkte aantal beheerders dat de enquête heeft ingevuld, is voorzichtigheid geboden bij het generaliseren van conclusies. Zie voor de inhoud van de twee beheerdersenquêtes Bijlage 1.

3.2 Een overzicht van de huidige ruimte

Om de huidige situatie te schetsen, lichten we in figuur 3.1 een aantal kerncijfers uit van de 68 broedplaatsen die volgens onze data in de MRA gevestigd zijn. Gebaseerd op data van 68 broedplaatsen is er momenteel tussen de 160 en 170 duizend²³ vierkante meter vloeroppervlak in de MRA. In het vorige hoofdstuk werd het aantal (woon-)werkruimtes voor kunstenaars en creatieven geschat op 2.654. Er was echter onduidelijkheid over de mate waarin dat aantal over de hoeveelheid ruimtes ging, of over het aantal werkplekken. We hebben voor de 68 huidige broedplaatsen de capaciteit nader onderzocht. Waar mogelijk hebben we het aantal ruimtes zoals beschreven in hoofdstuk 2 vervangen door werkplekken, omdat ruimtes ook gedeeld kunnen worden door meerdere mensen.²⁴ Deze data over capaciteit is gehaald uit de enquête onder beheerders en verdere deskresearch. Waar we geen nieuwe informatie hebben gevonden, is het aantal ruimtes uit hoofdstuk 2 aangehouden als de totale capaciteit. Op deze manier komen we uit op een hogere capaciteit voor 2.934 kunstenaars en creatieven. Naar schatting is ongeveer zeventig procent van de

²³ Broedplaatsen die na april 2022 zijn geopend staan niet in het overzicht. Verschillende bronnen geven andere cijfers, waardoor het precieze vloeroppervlak onzeker is. Ook zijn precieze cijfers onderhevig aan veranderingen. De belangengroep BroedplaatsOndernemers MRA (BOMRA) schat de huidige vierkante meters op 170 duizend in hun meeste recente [nieuwsbrief](#) van 2 mei 2022.

²⁴ Bij de capaciteit van woonruimte wordt altijd uitgegaan van één persoon.

ruimte in de huidige broedplaatsen gereserveerd voor ateliers, en de overige dertig procent voor andere (woon- en/of) werkruimtes. Met een grove doorrekening komen we uit op een capaciteit voor 1.858 tot 2.054 mensen die gebruikmaken van een atelier, en 796 tot 880 mensen die gebruikmaken van een (woon-)werkpand. Hierbij is voor de ondergrens gerekend met een totale capaciteit van 2.654, en voor de bovengrens met 2.934.

Figuur 3.1 Een overzicht van een aantal kerncijfers van de huidige broedplaatssituatie in de MRA

Het aandeel ruimte gereserveerd voor huurders die getoetst zijn door CAWA ligt momenteel naar schatting rond de 56%.²⁵ Deze ruimte wordt verhuurd aan kunstenaars en creatieven die getoetst zijn door CAWA op geschiktheid om huurder te zijn in een broedplaats, zodat de schaarse ruimte wordt toegewezen aan de doelgroep die een duurdere commerciële ruimte niet kan betalen. Deze groep CAWA-huurders krijgt korting op de commerciële huurprijs van de broedplaats. De meest conservatieve schatting van het aantal ruimtes dat beschikbaar is voor CAWA-huurders is 1.486 (56% van 2.654, het aantal ruimtes in 2022 uit Hoofdstuk 2).

Het belangrijkste doel van het broedplaatsenbeleid is het creëren en behouden van betaalbare ruimte voor kunstenaars en creatieven. De huidige situatieschets laat zien dat na twintig jaar broedplaatsenbeleid deze ruimte er is, maar door het ontbreken van gerichte informatie over de actuele vraag naar ateliers en andere werkruimtes voor creatieven is het lastig in te schatten of deze hoeveelheid ruimte voldoende is. De cijfers van kunstenaars die jaarlijks op zoek gaan naar een ruimte in Amsterdam suggereren dat er veel vraag is, waardoor het aanbod van ruimte in ieder geval behouden zouden moeten blijven, en waar mogelijk verder uitgebreid.

²⁵ De cijfers hebben we voor zover mogelijk geüpdatet met het actuele percentage CAWA-ruimte in de broedplaats. Het percentage ruimte voor CAWA-huurders is echter onderhevig aan verandering, en we hebben niet van alle broedplaatsen een update gekregen, dus 56% is nadrukkelijk een schatting.

3.3 De variatie aan broedplaatsen in de MRA

Een broedplaats is vaak meer dan een ruimte voor kunstenaars en creatieven om te werken en/of te wonen. Het is vaak ook bijvoorbeeld een ruimte voor het presenteren van kunst en cultuur, voor ontmoeting, voor educatie en kunstzinnige vorming, of voor buurtbewoners. Verder is het lastig om de vraag te beantwoorden hoe de organisatie van een broedplaats is vormgegeven. Er zijn broedplaatsen die beheerd worden door een groep vrijwilligers (veelal de bewoners/huurders zelf), broedplaatsen die beheerd worden door een stichting of woningcorporatie, en broedplaatsen die beheerd worden door een B.V. Sommige broedplaatsen hebben personeel in dienst of werken met zzp'ers in verschillende functies (zoals een community manager of programmeur) en andere regelen het functioneren van de broedplaats geheel zelf of alleen met behulp van vrijwilligers. Kort gezegd: dé broedplaats bestaat niet, en elke broedplaats heeft een eigen identiteit. In bijlage 2 staan beschrijvingen van een deel van de huidige broedplaatsen in de MRA. Dit biedt een rijker beeld wat de term 'broedplaats' in de MRA allemaal kan inhouden.

In dit gedeelte gaan we in op de verschillende functies van de broedplaatsen, en lichten we een aantal voorbeelden uit van broedplaatsen. Veel broedplaatsen hebben meerdere functies. Er is dus overlap in de percentages die gerapporteerd worden. In figuur 3.2 staat een overzicht van een aantal nevenfuncties van broedplaatsen die in de tekst verder worden besproken. Deze verschillende functies hebben een maatschappelijke waarde voor de stad, dit wordt verder besproken in hoofdstuk 5.

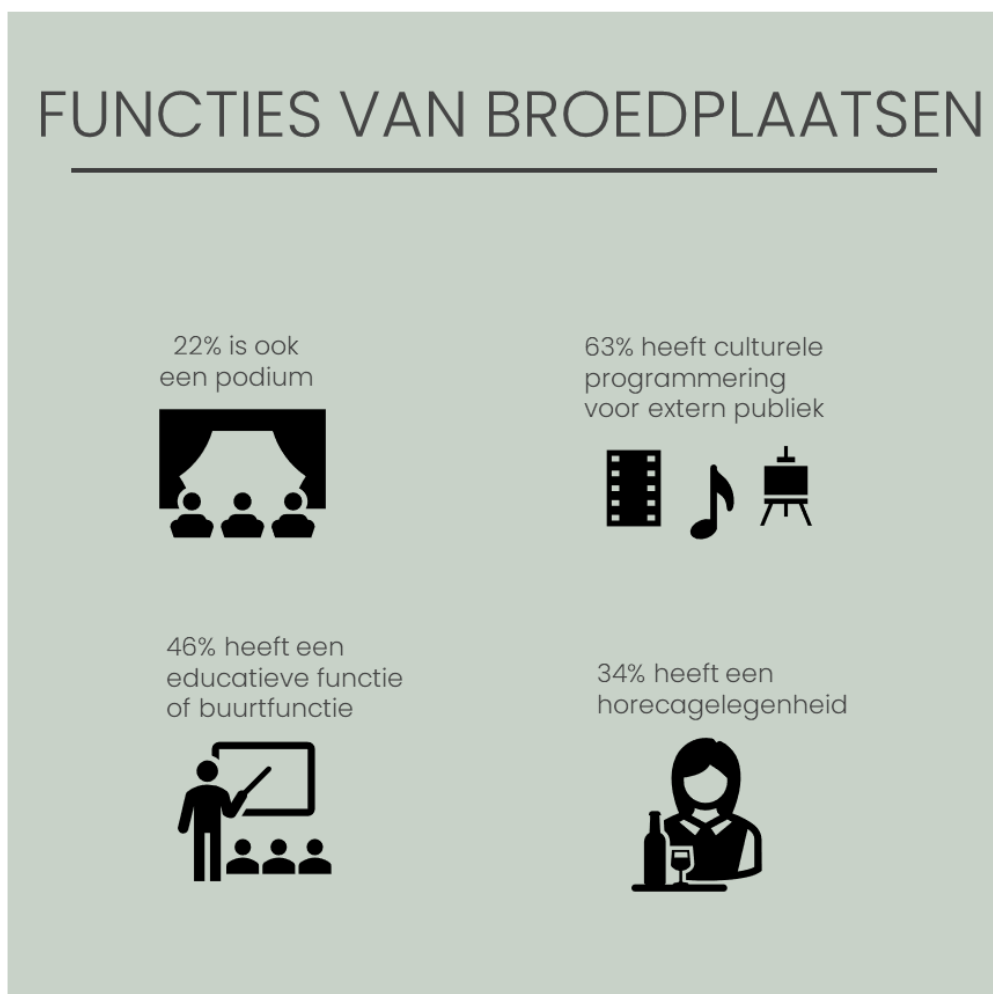
De broedplaats met culturele programmering

Broedplaatsen hebben regelmatig een eigen culturele programmering, vaak verzorgd door de makers van kunst en cultuur die in de broedplaats een (woon-)werkruimte huren, maar soms ook door anderen. Het gaat bijvoorbeeld om podiumkunsten, exposities en tentoonstellingen, filmvertoningen, lezingen en debatten, en andere culturele evenementen. Van de 68 broedplaatsen in de MRA zijn er vijftien ook een podium. In deze broedplaatsen is een podium voor muziek en/of theater aanwezig. Onder deze broedplaatsen valt bijvoorbeeld Cinetol,²⁶ een klein poppodium dat meerdere keren per week culturele programmering heeft, voornamelijk bestaand uit livemuziek, maar ook film of een literatuurshow. Cinetol heeft ook een eetcafé, de Tolbar en werkt samen met andere podia in de buurt als onderdeel van een cultuurcluster dat projecten en evenementen organiseert voor de buurt. Andere voorbeelden van broedplaatsen met een podiumfunctie zijn het Concertgemaal (gespecialiseerd in klassieke muziek), OT301, Pakhuis Wilhelmina en VKG.

²⁶ <https://cinetol.nl>

Figuur 3.2 Overzicht van het percentage broedplaatsen die functies vervullen anders dan het verhuren van (woon-)werkruimte voor kunstenaars en creatieven

Het aanbod van broedplaatsen die culturele programmering hebben, is breder dan de vijftien broedplaatsen die aangemerkt werden met een gespecialiseerde podiumfunctie. Minstens 43 (ruim 63%) van de broedplaatsen heeft een aanbod van podiumkunsten, exposities, filmvertoningen, of organiseert regelmatig culturele evenementen waar bezoekers van buiten de broedplaats welkom zijn.²⁷ Dit is een combinatie van programmering met betaalde en gratis entree. Het aantal uitvoeringen podiumkunsten, filmvertoningen, exposities of culturele evenementen die de broedplaatsen samen organiseren, is niet bekend. Evenmin is er iets bekend over het aantal bezoekers.

²⁷ De vijftien broedplaatsen met podium vallen onder deze 43 broedplaatsen met culturele programmering.

De broedplaats met een horecagelegenheid

In een deel van de broedplaatsen wordt ook een horecagelegenheid geëxploiteerd. Dit is bij minstens 23 van de 68 (34%) het geval. Dit varieert van een koffietent (The Coffee Virus in A-lab), tot een veganistisch restaurant (De Peper in OT301), tot een biologisch restaurant met een cultureel avondprogramma (Café de Ceuvel in de Ceuvel), tot een nachtclub met een eigen (elektronische) muziekprogrammering (RADION in ACTA).²⁸

De broedplaats met educatieve functie of gerichte buurtfocus

Bijna de helft van de broedplaatsen (31 van de 68) geeft aan een educatieve functie te hebben, of heeft een gerichte focus op de omliggende buurt.²⁹ Dit houdt bijvoorbeeld in dat de broedplaats regelmatig educatieve programma's organiseert met een culturele of maatschappelijke insteek, waar de inwoners van de buurt (of de wijdere omtrek) aan deel kunnen nemen. Een voorbeeld hiervan is Modestraat. Deze broedplaats heeft een brede educatieve en maatschappelijke activiteitenprogrammering gericht op de buurt rond het Buikslotermeerplein in Amsterdam-Noord.³⁰

De educatieve functie of buurtfunctie varieert van kunst- en cultuuronderwijs waar deelnemers voor betalen, tot gratis cursussen en educatieve evenementen. Doelgroepen van educatieve programma's en buurtprogramma's zijn vaak gemengd, maar kunnen per broedplaats (of broedplaatsprogramma) ook variëren van jonge kinderen tot ouderen. Verder kan de educatieve functie of buurtfunctie inhouden dat sociale ondernemers en/of maatschappelijke organisaties vanuit de broedplaats werken. In A-lab is bijvoorbeeld een tak van de organisatie IMC weekendschool³¹ gehuisvest, die kinderen in verschillende (met name sociaaleconomisch achtergestelde) buurten in Amsterdam-Noord aanvullend onderwijs geeft. Ook is hier de sociale onderneming The Switch³² gevestigd, die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld langdurig werklozen, vluchtelingen) opleidt tot installateur van zonnepanelen.

Betrokkenheid bij de omliggende buurt varieert per broedplaats. Dit kan puur door de ligging komen – niet elke broedplaats heeft een omliggende buurt met bewoners. Een goed voorbeeld hiervan is BOGOTÁ in Halfweg, dat omringd is door industrieterrein. Andere broedplaatsen hebben wel buurtbewoners, maar de mate van betrokkenheid varieert. Beheerders hebben in de enquête voor 26 broedplaatsen gegevens ingevuld over de mate van betrokkenheid van de huurders met de omliggende buurt. Drie vragen zijn hierover gesteld. Ten eerste beantwoordden de beheerders de vraag "Wat is de mate van

²⁸ Deze horecavoorbeelden van Café de Ceuvel en RADION vallen niet alleen onder horecagelegenheid, maar ook onder de functiecategorie culturele programmering.

²⁹ Data verzameld via de beheerdersenquête en aangevuld met informatie van de website van de broedplaatsen

³⁰ <https://www.modestraat.org>

³¹ <https://www.imcweekendschool.nl/>

³² <https://www.jointheswitch.nl>

betrokkenheid van de huurders bij de omliggende buurt?" door een waarde tussen de 1 (laag) tot 5 (hoog) te selecteren. Het gemiddelde van de antwoorden ligt rond het middelpunt van de schaal op 2,8, wat aangeeft dat gemiddeld genomen de beheerders de betrokkenheid van de huurders niet bepaald laag of hoog inschatten. Omdat het aantal datapunten beperkt is, kijken we naar de verdeling door de verschillende scores te categoriseren op laag (scores van 1 en 2), niet laag of hoog (score van 3), en hoog (scores van 4 en 5). Tabel 3.1 laat de verdeling zien. Het grootste aandeel van de antwoorden valt in de lagere betrokkenheidscategorie.

Tabel 3.1 Verdeling scores door beheerders van betrokkenheid huurders met de omliggende buurt. $N = 26$

Vraag (gemiddelde score)	Laag (1, 2)	Niet laag of hoog (3)	Hoog (4, 5)
Mate betrokkenheid met omliggende buurt (2,8)	12 (46%)	7 (27%)	7 (27%)

Verder scoorden 25 beheerders de vraag "Wat is de mate van interactie tussen de huurders van de broedplaats en de buurtbewoners – aangestuurd door de beheerder/Bureau Broedplaatsen/gemeente?", en 26 beheerders scoorden de vraag "Wat is de mate van interactie tussen de huurders van de broedplaats en de buurtbewoners – aangestuurd door de huurders zelf?" op een schaal van 1 (heel laag) tot 5 (heel hoog).

Voor de mate van interactie aangestuurd door de beheerders, Bureau Broedplaatsen of de gemeente is het gemiddelde 2,6; voor de mate van interactie aangestuurd door bewoners zelf is het gemiddelde 2,9. De verdeling van de antwoorden is te zien in Tabel 3.2. De meeste interactie lijkt door de huurders zelf aangestuurd te worden.

Tabel 3.2 Verdeling scores door beheerders van betrokkenheid huurders met de omliggende buurt

Vraag (gemiddelde score)	Laag (1, 2)	Niet laag of hoog (3)	Hoog (4, 5)
Mate interactie met buurt – extern aangestuurd (2,6)	10 (40%)	10 (40%)	5 (20%)
Mate interactie met buurt – aangestuurd door huurders zelf (2,9)	9 (36%)	9 (36%)	8 (32%)

De broedplaats als plek voor culturele experimenten en innovatie

Verreweg de meeste broedplaatsen hebben huurders die uiteenlopende disciplines uitoefenen. De expliciete nadruk bij een aantal broedplaatsen ligt zelfs op het cureren van een

diversiteit aan bewoners om kruisbestuiving en innovatie te faciliteren. Deze diversiteit van disciplines wordt bijvoorbeeld in broedplaats A-lab meegenomen bij het toewijzen van werkruimtes voor nieuwe huurders. A-lab is een relatief grote broedplaats beheerd door een stichting met een grote verscheidenheid aan individuele makers van kunst, cultuur, media en technologie, maar ook kleinere organisaties en maatschappelijke initiatieven. De focus ligt hier, net zoals bij een aantal andere broedplaatsen,³³ op ondernemerschap in bredere zin. De stichting heeft medewerkers die functies vervullen van community manager en programmeur, met als belangrijk doel innovatieve samenwerking te bevorderen. Dat kan samenwerking tussen de verschillende ondernemers in de broedplaats zijn, maar samenwerking met externe partijen is evengoed belangrijk.

Net als A-lab, hebben minstens 62 van de 68 broedplaatsen kunstenaars en creatieven in huis die verschillende disciplines uitoefenen. Er is echter ook een aantal gespecialiseerde broedplaatsen. Er zijn bijvoorbeeld broedplaatsen gespecialiseerd in muziek (Concertge-
maal, Splendor, Muziekstraat) of podiumkunsten/theater (Marci Panis, Kempenaerstudio). Bij de gespecialiseerde broedplaatsen kan de nadruk overigens nog steeds liggen op kruis-
bestuiving, experiment, en innovatie. Dit is bijvoorbeeld expliciet het geval voor twee Amsterdamse broedplaatsen gespecialiseerd in film en filmkunst: MACA³⁴ en Lab III.³⁵

Om innovatie en experiment te bevorderen is interactie tussen de verschillende kunstenaars en creatieven in de broedplaats van belang. Om dit te faciliteren kunnen broedplaatsen één of meerdere personen hebben die de functie van community manager of programmeur vervullen, zoals eerder beschreven in het voorbeeld van A-lab. Deze rollen kunnen verschillende vormen aannemen. Soms is er iemand formeel in dienst van de broedplaats die deze functie(s) uitvoert of er is een medewerker die deze functietitel niet heeft maar wel deze rol vervult, en soms worden deze werkzaamheden door de gebruikers van de broedplaats uit eigen initiatief zelf uitgevoerd. In broedplaatsen waar de focus ligt op zelfbeheer en zelforganisatie zullen de bewoners of huurders interactie binnen de broedplaats voornamelijk onderling regelen. Bij 26 van de 68 broedplaatsen is bevestigd dat er een of meerdere personen aanwezig zijn die actief de rol van community manager en/of programmeur vervullen. Bij slechts drie broedplaatsen kon bevestigd worden dat deze rol niet vervuld werd. Bij de overige 38 broedplaatsen is onbekend of deze rollen vervuld worden, maar is de verwachting dat het merendeel hiervan wel actief werkt aan de bevordering van interactie en het realiseren van programmering voor de broedplaats.

Voor 26 broedplaatsen waar we enquêtedata van hebben, kunnen we iets zeggen over de mate van interactie die zich afspeelt in de broedplaatsen. Beheerders beantwoordden de

³³ Bijvoorbeeld BOGOTÁ, Xpositron, Contact, Mediamatic.

³⁴ MACA is mede opgericht door het Eye Museum: <https://maca.amsterdam>

³⁵ <https://www.labiii.nl>

vragen “In welke mate vindt er interactie plaats tussen de huurders op professioneel vlak?” en “In welke mate vindt er interactie plaats tussen de huurders op sociaal vlak?”. Zij deden dit door een score tussen de 1 (helemaal niet) en 5 (heel veel) te geven. De gemiddelde score voor interactie tussen de huurders op sociaal vlak was 3,7 en de score voor interactie tussen de huurders op professioneel vlak was 3,5. Tabel 3.3 geeft de verdeling van de scores. De mate van sociale en professionele interactie wordt slechts in enkele broedplaatsen laag gescoord. In de meeste broedplaatsen is volgens de beheerders een hoge mate van professionele en sociale samenwerking.

Tabel 3.3 Verdeling scores door beheerders van interactie tussen huurders in de broedplaats. $N = 26$

Vraag (gemiddelde score)	Helemaal niet (1) of een beetje (2)	Redelijk wat (3)	Veel (4) of heel veel (5)
Mate interactie op professioneel gebied (3,5)	2 (8%)	10 (38%)	14 (54%)
Mate interactie op sociaal gebied (3,7)	2 (8%)	5 (19%)	19 (73%)

De broedplaats als organisatie

Er zijn verschillende organisatievormen onder de 68 broedplaatsen in de MRA. De vorm ligt mede aan welke partijen betrokken zijn bij de broedplaats. Belangrijke partijen zijn de eigenaar van de locatie, de broedplaatsontwikkelaar, de beheerder van de broedplaats en degenen die de dagelijkse organisatie uitvoeren. Deze verschillende rollen kunnen door één of meerdere organisaties worden ingenomen. Een voorbeeld van een broedplaats waar één partij alle rollen heeft, is Marci Panis, een broedplaats die sinds 2003 bestaat. Broedplaats Marci Panis is eigenaar, heeft het broedplaatsconcept zelf ontwikkeld en beheert de broedplaats.³⁶ Mensen die bij Marci Panis een ruimte huren, worden ook lid van een vereniging en zijn daarmee medeverantwoordelijk voor beheer en organisatie van de broedplaats. De organisatie bestaat uit verschillende commissies die verschillende taken op zich nemen, zoals het organiseren van evenementen en cursussen. Een ander voorbeeld van een broedplaats met een soortgelijke organisatievoering is OT301. OT301 is eigenaar en beheerder van de broedplaats, waarin alle zaken geregeld worden door de huurders van de ruimtes in het gebouw. Zelfbeheer en zelforganisatie zijn ook kernwaarden van andere broedplaatsen, zoals Ruigoord en VWWO-Waterwolf. Bij deze voorbeelden is de organisatie niet de eigenaar van het pand (deze huren ze van een andere partij), maar nemen zij wel het beheer en de organisatie van de broedplaats op zich. Van de 68 broedplaatsen in dit hoofdstuk hebben er in ieder geval acht een zelforganiserend karakter (12%).

³⁶ Dit is het resultaat van een prijsvraag destijds uitgeschreven door Bureau Broedplaatsen.

Aan de andere kant zijn er voorbeelden van broedplaatsontwikkelaars die meerdere broedplaatsen beheren of ontwikkeld hebben, en mensen in dienst hebben om (een groot deel van) de dagelijkse organisatievoering te doen. Minstens 31 van de 68 broedplaatsen vallen onder deze categorie (46%). Urban Resort is hier de grootste speler in. Stichting Urban Resort³⁷ beheert momenteel meer dan twintig broedplaatsen, elk met een eigen identiteit. Van een aantal broedplaatsen is Urban Resort ook eigenaar, maar het merendeel is in eigendom van andere partijen, bijvoorbeeld de gemeente of een woningcorporatie. In 2021 had Urban Resort 17,4 fte aan werknemers in dienst, verdeeld over teams die gaan over ontwikkeling en verhuur, technisch beheer en financiën. Naast deze werknemers zet Urban Resort ook zzp'ers in. Een ander voorbeeld is meurkens&meurkens B.V. Deze ontwikkelaar en verhuurder van broedplaatsen en bedrijfsverzamelgebouwen beheert drie van de broedplaatsen in het huidige overzicht van 68. Van één daarvan is het bedrijf tevens eigenaar, broedplaats BOGOTÁ in Halfweg. Deze organisatie heeft ongeveer tien mensen in dienst.³⁸ Ondanks de grootte van Urban Resort en meurkens&meurkens richten beide zich op het vormen van een community binnen de broedplaatsen. Ook richten beide organisaties zich actief op programmering binnen de broedplaatsen, zowel intern (netwerkborrels voor huurders) als extern (culturele evenementen).

De mate van betrokkenheid van de broedplaatshuurders bij de organisatie verschilt per locatie. Voor 25 broedplaatsen hebben we data van de beheerders over de (perceptie van) betrokkenheid van de huurders bij de broedplaats verzameld via de beheerdersenquête. Deze werd op een schaal van 1 (laag) tot 5 (hoog) beoordeeld, met een gemiddelde score van 3,7. Opvallend is dat de meerderheid geen huurders heeft die zelf gaan over het beheer en de organisatie van de broedplaats. Een organisatievorm waarbij huurders zelf niet over het beheer en organisatie gaan, betekent dus niet per se een lage betrokkenheid. Wellicht zijn bij dit type broedplaatsen de community manager en de programmering van groot belang om de betrokkenheid hoog te houden. De verdeling van de scores is te zien in tabel 3.4. Bij slechts twee broedplaatsen wordt de betrokkenheid als laag ingeschat.

Tabel 3.4 Verdeling scores door beheerders voor betrokkenheid huurders bij de broedplaats. *N* = 26.

Vraag (gemiddelde score)	Laag (1, 2)	Niet laag of hoog (3)	Hoog (4, 5)
Mate betrokkenheid bij de broedplaats (3,7)	2 (8%)	9 (35%)	15 (58%)

³⁷ <https://urbanresort.nl/>

³⁸ <https://www.meurkens.nl/wij.html>. Meurkens&meurkens beheert in totaal tien gebouwen, binnen en buiten de MRA. Met drie broedplaatsen heeft Bureau Broedplaatsen een relatie.

3.4 Knelpunten

Een aantal mogelijke knelpunten is voorbijgekomen in antwoorden op de enquête voor beheerders, tijdens gesprekken in broedplaatsen en tijdens het uitvoeren van deskresearch voor dit onderzoek. Een aantal lichten we hieronder uit. Daarbij is het belangrijk om te vermelden dat ondanks een aantal knelpunten dat wordt genoemd de perceptie overwegend is dat het zeer waardevol is dat er broedplaatsenbeleid bestaat, en dat gericht broedplaatsenbeleid cruciaal is om ruimte voor kunstenaars en creatieven te blijven realiseren. Zoals één beheerder in de enquête stelt:

“[Het is positief dat het broedplaatsenbeleid] er überhaupt is. Zonder het broedplaatsenbeleid is er amper mogelijkheid om een broedplaats op te starten met betaalbare huren voor kunstenaars”.

Prognose van ruimte voor kunstenaars en creatieven

Aangezien veel broedplaatsen in een tijdelijk pand zitten, betekent dit dat in de komende jaren de ruimte voor kunstenaars en creatieven gaat afnemen als er niet minstens evenveel vloeroppervlak gerealiseerd wordt met nieuwe projecten. Van de 160 tot 170 duizend vierkante meter van de huidige 68 broedplaatsen in de MRA, is zonder verdere actie over vijf jaar nog ongeveer 57% over, en over tien jaar nog ongeveer 32%.³⁹

De perceptie is dat de betaalbare ruimte voor kunstenaars en creatieven in de gemeente Amsterdam en de MRA schaars is en schaarser wordt. Dit heeft te maken met het aflopen van een relatief groot aantal tijdelijke broedplaatsen in de komende jaren, en de onzekerheid van de financiering van het broedplaatsenbeleid.⁴⁰ Deze schaarste is echter lastig concreet te maken zonder goede cijfers over de actuele totale vraag naar ruimte voor kunstenaars en creatieven. Met de prognose dat de ruimte in broedplaatsen zonder verdere actie gaat afnemen, is het waardevol om hier verder onderzoek naar te doen.⁴¹

Harde cijfers⁴² over de vraag naar betaalbare ruimte voor kunstenaars in Amsterdam ontbreken, maar er zijn signalen dat de vraag groter is dan het aanbod. Ten eerste is de potentiële vraag groot, door de hoeveelheid studenten die jaarlijks een hbo kunstopleiding in Amsterdam afronden. In 2019 studeerden meer dan negenhonderd bachelor- en masterstudenten af aan de Gerrit Rietveld Academie en de Amsterdamse Hogeschool voor de

³⁹ Er komt wel ook een aantal vierkante meters bij met toekomstige broedplaatsen. Omdat we hier niet alle cijfers van hebben, maken we hier geen gedetailleerde prognose van.

⁴⁰ Inmiddels is het coalitieakkoord 2022-2026 door de Gemeente Amsterdam gepresenteerd, met een budget voor broedplaatsen.

⁴¹ Zie ook de oproep voor onderzoek naar de vraag naar en het aanbod van atelierruimte in Amsterdam door Platform BK en de Kunstenbond, in hun onderzoeksrapport uit 2020: [Geen stad zonder kunst 2](#).

⁴² Het aantal zoekenden is niet af te leiden uit wachtlijsten van broedplaatsen, omdat a) niet alle broedplaatsen wachtlijsten hanteren, en b) broedplaatsen met wachtlijsten wachtenden op verschillende manieren registreren waardoor er niet een eenduidig beeld gevormd kan worden en c) zoekenden bij meerdere broedplaatsen op een wachtlijst kunnen staan.

Kunsten (AHK), in 2020 waren dit er ongeveer 850.⁴³ Hier komt nog een onbekend aantal afgestudeerden bovenop die niet aan een Amsterdamse instelling zijn afgestudeerd maar wel werkruimte zoeken in Amsterdam, en afgestudeerden van kunstopleidingen op mbo-niveau. Ook is een onbekend aantal kunstenaars die geen kunstopleiding gevolgd hebben (autodidacten) op zoek naar werkruimte. In hoofdstuk 1 van dit rapport werd een schatting gegeven van in totaal zeventienhonderd kunstenaars die jaarlijks een plek zoeken in Amsterdam.⁴⁴ Eerder werd in dit hoofdstuk een schatting gemaakt van een huidige voorraad van 1.486 werkruimtes voor CAWA-getoetste kunstenaars. Aangezien CAWA-huurders voor vijf of tien jaar een werkruimte bezet houden, overstijgt de potentiële vraag in ieder geval ruimschoots het aanbod.

Tijdelijkheid broedplaatsen

Broedplaatsen zijn vaak gevestigd in panden die tijdelijk beschikbaar zijn. Dit wordt niet altijd gezien als iets negatiefs door de beheerders; deze tijdelijke panden kunnen zeer geschikt zijn als broedplaats en bieden een beter alternatief dan leegstand. Er is echter ook behoefte aan permanente broedplaatsen en meer bestaanszekerheid voor tijdelijke broedplaatsen. In gesprekken met beheerders en in de antwoorden op de enquêtes komt een aantal knelpunten voorbij, zoals de onzekerheid rondom een mogelijke verlenging van een broedplaats. Bevestiging van een verlenging kan erg lang duren, wat voor veel onzekerheid zorgt bij de beheerders en huurders van tijdelijke panden. Zorgen dat een broedplaats langer open blijft kan enorm veel moeite en energie kosten. Verder wordt als probleem genoemd dat de motivatie van de beheerders en huurders om te investeren in een tijdelijk pand laag kan zijn, vooral bij de kortere contracten. Mogelijk vormt dit niet alleen een probleem voor het gebruiksplezier van de huurders, maar ook voor de duurzaamheid van het pand.

Uitvoeren van een buurtfunctie

Er zijn meerdere positieve geluiden over de interactie met buurtbewoners. Het ontbreekt niet aan motivatie om ruimte te bieden aan de buurtbewoners en iets voor de omgeving te betekenen. Er zijn hier echter ook knelpunten. Deze citaten uit de beheerdersenquête vatten een sentiment samen van het “opleggen” van een buurtfunctie aan de broedplaatsen:

⁴³ Op basis van jaarverslagen van de Amsterdams Hogeschool voor de Kunsten en de Gerrit Rietveld Academie.

⁴⁴ Gerapporteerd op basis van cijfers van OIS Amsterdam 2018 in: Gemeente Amsterdam, 2019: Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid 2019-2022.

Citaten uit enquête beheerders over buurtfunctie broedplaats:

“Er wordt op dit moment vooral gestuurd op broedplaatsen die ook een functie naar de buurt moeten hebben. Hier komen veel extra zaken bij kijken waar huidige broedplaatsen niet altijd expertise in hebben. Het zou goed zijn om hiervoor handvatten aan te bieden in plaats van de broedplaatsen het zelf maar te laten uitzoeken hoe ze een buurtfunctie moeten creëren. Nu wordt het vooral opgelegd vanuit de gemeente, maar hoe het moet worden opgezet wordt aan de broedplaatsen zelf overgelaten.”

“[Een negatief aspect is] dat er steeds meer nadruk komt te liggen op buurtfuncties. Waarmee je een verlengstuk van de politiek wordt. Het streven moet vooral zijn om betaalbare werkruimtes voor creatieven te genereren, zonder wisselgeld”

De broedplaatsen hebben niet altijd een vanzelfsprekende binding met de buurt of de buurtbewoners, wat deze maatschappelijke opgave lastig kan maken. Er is onzekerheid over hoe een buurtfunctie het beste ingevuld kan worden, en waar de buurtbewoners het meeste baat bij hebben. Het verdient aanbeveling dit te onderzoeken door te inventariseren bij omwonenden van broedplaatsen waar zij behoefte aan hebben en hoe de broedplaats daarbij kan helpen. Over het algemeen moet er zorgvuldig nagedacht worden over hoe de buurtfunctie het beste tot zijn recht komt, met positieve uitkomsten voor de buurt en de broedplaats. Het ligt in de rede de omwonenden bij dat denkproces te betrekken.

3.5 Conclusie: De broedplaatsen van nu

Voor dit onderzoek zijn 68 broedplaatsen uitgelicht die (nu of in het verleden) steun hebben (gehad) van Bureau Broedplaatsen, om een impressie te geven van de huidige situatie. Momenteel is er ongeveer 160 tot 170 duizend bruto vierkante meter vloeroppervlak aan broedplaatsen in de MRA. Er zijn naar schatting 2.500 werkruimtes voor kunstenaars en creatieven, waarvan ongeveer 56% bestemd is voor CAWA-huurders.

Er is een grote variatie te zien aan functies en aan organisatievormen. Dé broedplaats bestaat niet, al hebben ze wel gemeen dat kunstenaars en creatieven er hun werk uitvoeren. In de meerderheid van de broedplaatsen (63%) wordt niet alleen kunst gemaakt, maar ook getoond aan extern publiek. Verder heeft bijna de helft een educatieve of buurtfunctie (46%), en heeft ruim een derde (34%) ook een horecafunctie.

Een deel van de broedplaatsen heeft een zelforganiserend karakter (12%), waarbij de huurders de organisatie van de broedplaats zelf uitvoeren. Veelal vormen zij een vereniging of collectief, en in enkele gevallen zijn ze ook eigenaar van de broedplaatslocatie. Een ander deel (46%) is (mede) tot stand gekomen door een broedplaatsontwikkelaar die meerdere broedplaatsen geïnitieerd heeft. Urban Resort is de grootste broedplaatsontwikkelaar.

Knelpunten die naar voren zijn gekomen zijn de tijdelijkheid van broedplaatsen, de prognose van afnemende betaalbare werkruimte ondanks een groeiende vraag en de invulling van de buurtfunctie.

4 De kunstenaars en creatie- ven

Het voornaamste doel van het broedplaatsenbeleid is om betaalbare ruimte te bieden aan kunstenaars en creatieven. Tot nu toe hebben we in dit rapport vooral gesproken over de objectieve zaken rondom de broedplaatsen, zoals de verschillende functies die ze kunnen vervullen, en we hebben een aantal zaken vanuit het perspectief van de beheerders besproken. De ervaringen van de kunstenaars en creatieven waarvoor dit beleid is ontwikkeld, zijn onderbelicht gebleven. Wat vinden zij van de ruimtes die ze tot hun beschikking hebben? Zijn zij tevreden, en waar zien ze ruimte voor verbetering? In dit hoofdstuk rapporteren we de resultaten van een enquête die verspreid is onder verschillende huurders van broedplaatsen. Deze enquête is verspreid via verschillende websites (Platform BK, Kunstenbond), en is via e-mail en facebook verstuurd naar de broedplaatsen met de vraag om deze te verspreiden onder de huurders. In bijlage 3 zijn de vragen in de enquête te vinden. Aanvullend op deze enquête is gesproken met Platform BK⁴⁵ over de ervaring van kunstenaars en creatieven in de broedplaatsen, en is een verdiepend gesprek gevoerd met een CAWA-getoetste broedplaatshuurder over de onderwerpen in de enquête.

4.1 Respondenten-enquête

In totaal hebben 41 gebruikers van een ruimte in een broedplaats de enquête ingevuld. Dit is een klein aandeel van het totale aantal broedplaatshuurders, waardoor voorzichtigheid geboden is bij het generaliseren van conclusies. De resultaten hebben vooral een signalerende functie om een indruk te geven van wat er speelt onder de gebruikers. De respondenten huren een (woon- en/of) werkruimte in de broedplaatsen Lely, De Hoop, Plantage Dok, HW10, Tugela85, ACTA, BOUW, VWWO-Waterwolf, Lizzy, Marci Panis en BOGOTÁ.⁴⁶ De leeftijd van de respondenten ligt tussen 28 en zeventig jaar, met een gemiddelde leeftijd van 45,5 jaar. Van de respondenten zijn er 23 vrouw, zestien man en twee non-binair. De meeste respondenten (83%) huren een werkruimte, zoals een atelier, studio, kantoor of andere soort werkplek. De overige zeventien procent huurt een woonruimte of een atelierwoning. De meerderheid is getoetst door de CAWA en huurt een ruimte met korting (58%).

⁴⁵ Platform BK is een organisatie die de belangen behartigt van kunstenaars, de rol van kunst in de samenleving onderzoekt en streeft naar een beter kunstbeleid. Deze organisatie is in Amsterdam gevestigd en heeft veel kennis van het broedplaatsenbeleid en de knelpunten die broedplaatshuurders ervaren.

⁴⁶ Twee respondenten hebben ervoor gekozen niet te vermelden in welke broedplaats ze huren.

4.2 Het werk van broedplaatsgebruikers

De huurders voeren verschillende soorten werk uit in de broedplaats. Bijna alle respondenten voeren een vorm van creatief werk uit (95%). Bij de meerderheid (73%) gaat het om vrije kunst of autonoom werk. Bijna de helft (46%) voert (ook) creatief werk in opdracht uit. Verder geeft bijna een kwart (24%) kunstonderwijs of creatief onderwijs, en een kleiner deel (15%) voert (ook) niet-creatief werk uit. Het type creatief werk onder de respondenten is gevarieerd met onder andere beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst, dans en theater, muziek, animatie en literatuur (schrijvers en dichters). De meerderheid werkt (onder andere) in de beeldende kunst, namelijk 56%. Om een beeld te krijgen van hoe de broedplaatsgebruikers die creatief werk uitvoeren ($n = 38$) hun uren verdelen, is in tabel 4.1 te zien welk percentage zij gemiddeld besteden aan vrij (of autonoom) werk, creatief werk in opdracht of als werknemer, kunst- en cultuuronderwijs, en ander niet-creatief werk. Het grootste deel van de uren gaat met 82% naar creatief werk (vrij werk, in opdracht of als werknemer), gevolgd door 10% van de tijd aan het geven van kunst- en cultuuronderwijs, en zeven procent van de uren gaat naar niet-creatief werk in opdracht of als werknemer.

Tabel 4.1 Verdeling werkuren van kunstenaars en creatieven

	Vrij/auto- noom werk	Creatief werk in opdracht	Creatief werk als werknemer	Onderwijs (kunst & cul- tuur)	Ander werk in opdracht	Ander werk als werknemer
Gemiddeld percentage	51,4%	28,5%	2,4%	10,2%	4,1%	3,5%

Het gemiddeld aantal uren per week dat de broedplaatsgebruikers werken, ligt opvallend hoog. Respondenten geven aan in totaal gemiddeld 41,7 uur aan werk te besteden. Dit is het totaal aan uren besteed aan werk in de broedplaats, plus aanvullend werk dat zij buiten de broedplaats verrichten. Het werk dat zij binnen de broedplaats verrichten, is goed voor gemiddeld 31,3 uur, en het werk buiten de broedplaats voor gemiddeld 10,4 uur.⁴⁷ De meerderheid combineert werk in de broedplaats met werk buiten de broedplaats (73%).

4.3 De waarde van de broedplaats voor de gebruikers

De gebruikers van de broedplaatsen beoordelen het huren van een ruimte in een broedplaats overwegend als positief. Respondent gaven antwoord op de vraag "Alles samengenomen, in welke mate vind je het huren van een ruimte in een broedplaats een negatieve of positieve ervaring?" met een score van 1 (heel negatief) tot 5 (heel positief). De gemiddelde score is met 4,3 positief tot heel positief. De verdeling van de scores staat in tabel 4.2. Slechts vijf procent geeft aan een negatieve of heel negatieve ervaring te hebben

⁴⁷ Deze hoge aantallen werkuren lijken niet te liggen aan één of enkele uitschieters. De mediaan van het totaal aantal uren is 42, waarbij het mediane aantal uren primair werk in de broedplaats ligt op 32, en het mediane aantal aanvullende uren op 10.

met het huren van een broedplaats.⁴⁸ De meerderheid (83%) geeft aan een positieve of heel positieve ervaring te hebben met het huren van een ruimte in een broedplaats.

Tabel 4.2 Verdeling van respondenten met een negatieve, neutrale, en positieve ervaring met het huren van ruimte in een broedplaats

	Heel negatief of negatief	Neutraal	Positief of Heel positief
Ervaring ruimte huren in broedplaats	5%	12%	83%

Om een idee te krijgen van waarom de ervaringen met de broedplaats overwegend positief zijn, is het informatief om te kijken naar hoe de broedplaats op verschillende manieren bijdraagt aan het werk van de gebruikers. Een kenmerk van het werk van kunstenaars en creatieven is dat zij vaker thuis werken dan de totale werkzame beroepsbevolking. In 2021 rapporteerde CBS in de *Monitor Kunstenaars en andere werkenden met een creatief beroep*⁴⁹ dat 42% van de kunstenaars uitsluitend thuis werkt. Bij werkenden in andere creatieve beroepen was dit dertig procent. Onder de totale werkende beroepsbevolking werkt veertien procent uitsluitend thuis. Een atelier of werkruimte in een broedplaats biedt mogelijk tegenover thuiswerken meer kansen om ideeën uit te wisselen met andere kunstenaars en creatieven in de broedplaats. Deze en andere mogelijke bijdragen van het werken in een broedplaats is onder de respondenten getoetst.

Elke uitgevraagde wijze waarop een ruimte in een broedplaats kan bijdragen, is gescoord van 1 (draagt zeer weinig bij) tot 5 (draagt zeer veel bij). De gemiddelde scores en de verdeling ervan zijn te vinden in tabel 4.3. Voor de respondenten blijken de belangrijkste bijdragen: 1) de ruimte voor experiment en het uitproberen van nieuwe ideeën, en 2) de ontwikkeling van talenten en vaardigheden. De uitwisseling van ideeën wordt ook als een bijdrage gezien. De meerderheid vindt dat de broedplaats veel of zeer veel bijdraagt aan de uitwisseling van ideeën met anderen. De broedplaats levert ook een bijdrage aan het uitbreiden van het professionele netwerk van de gebruikers, aangezien bijna de helft (49%) aangeeft dat de broedplaats hier veel of zeer veel aan bijdraagt. De lagere scores zijn voor de bijdrage aan het vinden van klanten voor werk, en de bijdrage van de broedplaats aan de commerciële aspecten van het werk.

⁴⁸ Het gaat hier om personen die opmerkingen maken over de negatieve kanten van hun tijdelijke contract. Het is dus niet zo dat ze ontevreden zijn met het werken/wonen in de broedplaats, maar met het tijdelijke aspect van hun contract.

⁴⁹ <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/monitor-kunstenaars-en-andere-werkenden-met-een-creatief-beroep-2021/5-arbeidskenmerken>

Tabel 4.3. Gemiddelde scores en verdeling van scores voor de verschillende soorten bijdragen die een ruimte huren in een broedplaats heeft voor gebruikers

In welke mate draagt broedplaats bij aan..... (gemiddelde score tussen 1 en 5)	Draagt (zeer) wei- nig bij	Draagt enigszins bij	Draagt (zeer) veel bij
Experimenteren en uitproberen van nieuwe ideeën (4,1)	7%	20%	73%
Ideeën uitwisselen binnen eigen werkveld (3,8)	18%	20%	63%
Ideeën uitwisselen buiten eigen werkveld (3,8)	7%	27%	66%
Uitbreiden professioneel netwerk (3,6)	12%	39%	49%
Klanten vinden voor werk (2,5)	58%	20%	22%
Ontwikkeling van talenten en vaardigheden (4,1)	12%	15%	73%
Ontwikkeling van commerciële aspecten van werk (3,0)	32%	32%	37%

4.4 De tijdelijkheid van broedplaatsen

De meeste broedplaatsen zitten in een tijdelijk pand. Dit betekent dat de meeste huurders te maken hebben met een tijdelijk contract, waarna ze de broedplaats moeten verlaten en op zoek moeten naar een andere plek. Van de respondenten in deze enquête heeft 57% (23 respondenten) een tijdelijk contract voor een ruimte in de broedplaats. Bij de gedachte dat de broedplaats tijdelijk is, heeft 87% negatieve of zeer negatieve gevoelens. Hieronder worden verschillende citaten uit de enquête gegeven als voorbeelden van toelichting die de respondenten gaven bij deze vraag over tijdelijkheid.

“De tijdelijkheid maakt dat nuttige investeringen niet gedaan worden omdat de return on investment over een te korte periode gehaald moet worden. De panden blijven daardoor in slechte staat en de dienstverlening van de verhuurder ondermaats. Ook voor de buurt pakt het slecht uit omdat de ondernemers in het pand geen tijd krijgen zich naar de buurt te profileren en een blijvende community op te bouwen.”

“Ik merk dat er onder de huurders veel stress heerst over de tijdelijkheid van het contract. Veel kunnen, net als ik, geen ander soort woning betalen. De mensen die dat wel kunnen vertrekken langzaam en dat brengt veel onrust mee, en daarvoor in de plaats komen mogelijk veel tijdelijke bewoners die minder geëngageerd zijn in de woongemeenschap vanwege de woonduur. Hierover bestaan zorgen.”

“Door de tijdelijkheid kan je niet in de werkruimte investeren om deze werkbaarder te maken omdat ook de huur hoog is, ik had de laatste 5 jaar alleen 1 jaar contracten.”

[De tijdelijkheid is] “vermoeiend en is het enige waar een persoon aan kan denken in plaats van te focussen op het werk” [Vertaald uit het Engels]

CAWA-huurders die de basistoets hebben doorlopen, hebben ook te maken met tijdelijkheid omdat huurders een CAWA-ruimte in principe voor vijf jaar huren, met maximaal vijf jaar verlenging. De huurder kan na die periode eventueel opnieuw getoetst worden (met de "toptoets") onder striktere voorwaarden.⁵⁰ Tijdens de CAWA-periode krijgt de huurder korting op de commerciële huurprijs. Daarna is het wellicht nog mogelijk een ruimte te huren in een broedplaats, maar dan wel tegen de commerciële huurprijs. Van de 24 CAWA-getoetste respondenten, acht 67% de kans klein of zeer klein dat ze een commerciële huurprijs kunnen betalen na de afloop van hun CAWA-periode.

4.5 Alternatieven voor een broedplaatsruimte

Het broedplaatsenbeleid heeft de afgelopen twintig jaar betaalbare ruimte gecreëerd voor kunstenaars en creatieven om te werken en/of te wonen. We vroegen de respondenten die creatief werk uitvoeren naar hun inschatting van een scenario waarin deze broedplaatsen niet gerealiseerd waren, en ze een alternatief hadden moeten vinden voor een woon- en/of werkruimte in de MRA. De respondenten kregen een aantal alternatieven voorgelegd, die zij scoorden op een schaal van 1 (heel onrealistisch) tot 5 (heel realistisch). De gemiddelden en verdeling van de antwoorden zijn te vinden in tabel 4.4.

Tabel 4.4 Antwoorden op vragen over mogelijk alternatieve scenario's indien er geen ruimte in een broedplaats was geweest

Hoe realistisch zijn onderstaande scenario's? (gemiddelde score tussen 1 en 5)	(Heel) onrealistisch	Neutraal	(Heel) realistisch
Ik zou dan mijn kunstenaarschap / creatief beroep uitoefenen in een ongesubsidieerde woon- en/of werkplek in (de buurt van) Amsterdam (2,6)	36%	47%	17%
Ik zou op zoek gaan naar een alternatieve betaalbare woon-/werksituatie in Amsterdam (kraakpand, vrijplaats, etc.) om daar mijn kunstenaarschap / creatief beroep uit te oefenen (3,8)	22%	8%	69%
Ik zou dan elders in Nederland (of internationaal) op zoek zijn gegaan naar betaalbare woon-werkplekken om daar mijn kunstenaarschap / creatief beroep uit te oefenen (3,2)	31%	17%	51%
Ik zou dan minder tijd besteden aan het uitoefenen van mijn kunstvorm / creatief beroep en geld (bij) gaan verdienen met andere werkzaamheden (bijvoorbeeld kunstonderwijs, of werken in een ander vakgebied) (3,3)	37%	6%	57%

Het minst realistische scenario volgens de respondenten is dat zij een reguliere ongesubsidieerde ruimte hadden gehuurd waar ze hun werk zouden uitoefenen. Dit kan te maken hebben met de verwachting dat deze ruimtes te duur zouden zijn, of omdat andere ruimtes doorgaans niet geschikt zijn voor het uitvoeren van hun kunstenaarschap of creatief

⁵⁰ Zie voor meer informatie over de CAWA-voorwaarden voor de basistoets en toptoets: <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/ateliers-broedplaatsen/voorwaarden/>

beroep. Ongeveer de helft vindt het een realistisch of heel realistisch scenario dat ze buiten Amsterdam (of Nederland) op zoek zouden zijn gegaan naar een geschikte ruimte. Ruim de helft vindt het een realistisch of heel realistisch scenario dat ze minder tijd hadden besteed aan hun kunstenaarschap of creatief beroep. Verder zegt ruim twee derde het realistisch of heel realistisch te vinden dat ze op zoek waren gegaan naar alternatieve woon-/werksituaties in Amsterdam, zoals een vrijplaats of kraakpand.

4.6 De organisatie van de broedplaats

De huurders van broedplaatsen hebben een verschillende mate van inspraak in de organisatie van de broedplaats. Beslissingen over de broedplaatsen kunnen door de huurders genomen worden, of in samenspraak met de beheerder. Er zijn ook gevallen waarin huurders geen of weinig inspraak hebben. In de enquête gaf ongeveer de helft (51%) aan helemaal geen of weinig inspraak te hebben bij de beslissingen die betrekking hebben op de broedplaats. Ongeveer een vijfde (21%) vindt dat ze juist wel een hoge mate van inspraak hebben, en de overige respondenten (28%) ervaren enige mate van inspraak.

Hoe tevreden broedplaatshuurders zijn met de mate van inspraak die ze hebben, varieert ook. Zo voelt 34% zich er niet tevreden of helemaal niet tevreden over en 29% voelt zich tevreden of heel tevreden. De overige 37% voelt zich niet uitgesproken tevreden of ontevreden.

Het is niet zeker hoeveel inspraak huurders willen bij de organisatie van de broedplaats. Het zou kunnen dat huurders een lage mate van inspraak ervaren en hier tevreden mee zijn, of een hoge mate van inspraak ervaren maar dit liever niet hebben. Dit lijkt over het algemeen niet het geval te zijn. Er is namelijk een statistisch significante positieve relatie tussen de mate van inspraak die huurders ervaren, en de tevredenheid die ze daarbij voelen.⁵¹ Dit betekent dat huurders die meer inspraak hebben bij de beslissingen die betrekking hebben op de broedplaats, tevredener zijn met de mate van inspraak die ze hebben.

Het belang van inspraak van huurders kwam ook naar voren in het gesprek met Platform BK. Hierin werd het voorbeeld genoemd van het Huurderscomité⁵² van Urban Resort, opgericht in 2020 met ondersteuning van Platform BK, Kunstenbond en Urban Resort zelf. Dit comité is opgericht om huurders meer zeggenschap te geven en de belangen van huurders beter te behartigen. Een doel van het huurderscomité is bijvoorbeeld om te streven naar langetermijncontracten voor broedplaatshuurders – ook hier komt de negatieve ervaring van huurders met tijdelijke contracten terug. Het huurderscomité werkt momenteel aan het formaliseren van zijn rol binnen Urban Resort. Inspraak zal bij zelforganiserende

⁵¹ Getest met een correlatie tussen mate van inspraak en tevredenheid met inspraak, $r = 0,53$, $p = 0,001$, $n = 38$.

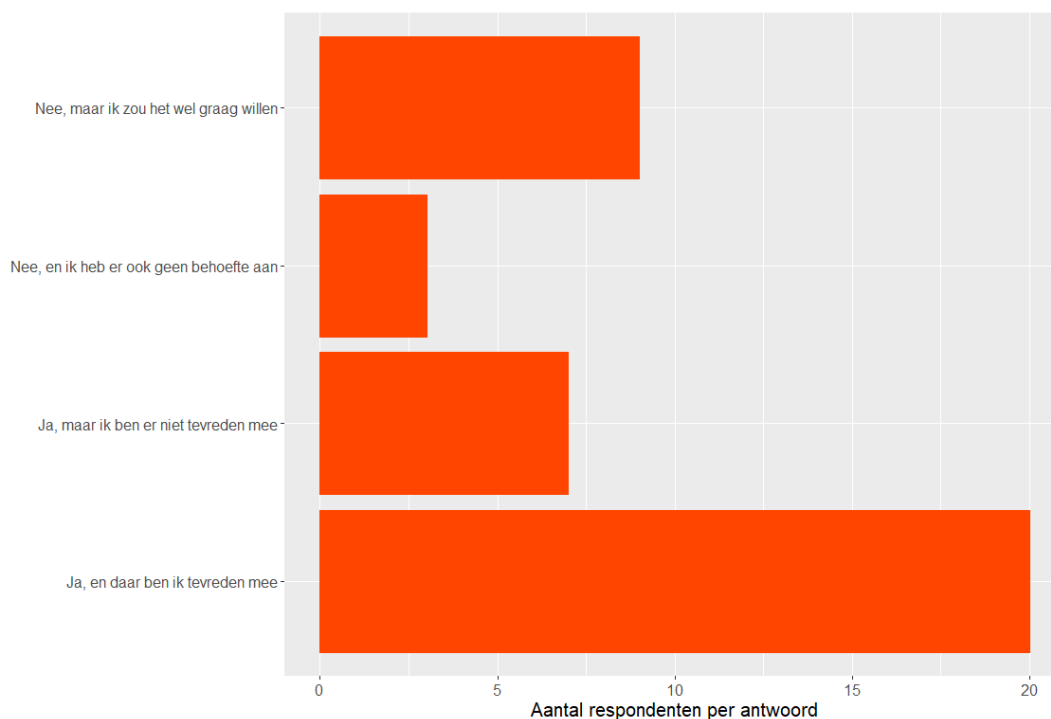
⁵² <https://urbanresort.nl/huurdersvertegenwoordiging/>

broedplaatsen meer vanzelfsprekend zijn, maar bij broedplaatsen waar de organisatievoering voornamelijk wordt uitgevoerd door de ontwikkelaar is (formele) huurdersvertegenwoordiging een manier om inspraak te vergroten.

Sommige broedplaatsen hebben een programmeur en/of community manager om interactie binnen de broedplaats te bevorderen en/of een cultureel programma te realiseren. In figuur 4.1 is te zien dat de meeste respondenten in een broedplaats met een community manager of programmeur daar tevreden mee zijn. Respondenten in een broedplaats zonder community manager of programmeur willen dit vaak wel.

Figuur 4.1 Antwoorden op vraag "Is er een programmeur of community manager aanwezig in de broedplaats?"

4.7 De buurtfunctie van de broedplaats

Broedplaatsen spelen in verschillende mate een rol in de omliggende buurt. De kunstenaars en creatieven die in de broedplaats werken en/of wonen zijn voornamelijk degenen die deze functie moeten uitvoeren. In welke mate zien zij interactie tussen de broedplaatsgebruikers en de buurtbewoners? Doen ze zelf mee aan initiatieven? Voelen ze een binding met de buurt, en vinden ze binding met de buurt belangrijk? Deze vragen scoorden de respondenten op een schaal van 1 (helemaal niet) tot 5 (heel veel). De gemiddelde scores en

de verdeling is te vinden in tabel 4.5. Zoals bij de andere vragen met 5-puntschalen zijn de antwoorden verdeeld over drie categorieën. Het valt op dat er gemiddeld geen hele lage of hoge scores zijn, en dat de scores over de verschillende antwoordcategorieën relatief evenredig verdeeld zijn. Iets minder dan de helft zegt zelf helemaal niet of een beetje deel te nemen aan buurtinitiatieven, en iets meer dan de helft doet zelf in redelijke mate, veel of heel veel mee aan buurtinitiatieven. Een soortgelijke spreiding zien we voor de gerapporteerde interactie van alle broedplaatsbewoners met de buurt, en voor het voelen van binding met de buurt.

Tabel 4.5 Gemiddelde scores en verdeling scores op vragen over de buurt rondom de broedplaats

Vraag (gemiddelde score)	Helemaal niet of een beetje	Redelijk	Veel of heel veel
Mate van interactie broedplaatsgebruikers en buurt (2,9)	43%	25%	33%
Mate van eigen deelname aan buurtinitiatieven (2,7)	45%	33%	23%
Voel je een goede binding met de buurt? (2,9)	40%	25%	35%
Belang van een goede binding met de buurt (3,3)	23%	38%	40%

We vroegen de broedplaatsgebruikers of zij zelf graag meer kansen willen om actief betrokken te zijn bij de buurt. In figuur 4.2 is de verdeling over de verschillende antwoordcategorieën te zien. Het meest populaire antwoord (34%) is dat ze niet meer kansen willen om betrokken te zijn met de buurt en de huidige betrokkenheid al voldoende is. Samen opgeteld zegt 32% dat ze niet meer kansen willen om betrokken te zijn bij de buurt, omdat ze daar geen tijd of behoefte aan hebben. Verder zegt 34% dat ze graag meer betrokken zouden willen zijn, waarvan een deel al betrokken is en een ander deel nog niet. In totaal wil dus ongeveer een derde meer betrokken zijn, en twee derde wil niet meer betrokken zijn met de buurt.

Figuur 4.2 Antwoorden op de vraag "Zou je graag meer kansen hebben om actief betrokken te zijn bij de omliggende buurt?"

Respondenten werd gevraagd desgewenst toelichting te geven over hun gedachten over de buurtfunctie van de broedplaats. In het groene vak is een aantal kritische (deel)citaten van broedplaatsgebruikers uitgelicht. In hoofdstuk 3 werd de buurtfunctie als mogelijk knelpunt benoemd vanuit het oogpunt van beheerders. Een vergelijkbaar sentiment komt ook onder de broedplaatsgebruikers naar voren. Sommige huurders van broedplaatsen zijn niet zeker hoe ze de buurtfunctie moeten aanpakken, en voelen dat het wordt opgelegd. Er is ook een aantal voorbeelden van broedplaatsgebruikers die positief zijn over de buurtfunctie, zoals een huurder die ziet dat buurtbewoners spontaan langskomen en een vaste plek in de broedplaats hebben. Dit voorbeeld is van een huurder die in een broedplaats zit die al ruim twintig jaar bestaat. Wellicht is het lastiger voor nieuwe broedplaatsen om snel een binding met de buurt op te bouwen, vooral als deze van tijdelijke aard zijn. Over het algemeen zijn er van verschillende kanten signalen dat de invulling van de buurtfunctie meer aandacht nodig heeft.

Kritische citaten (of deelcitaten) uit enquête gebruikers over buurtfunctie broedplaats:

“Ik woon zelf ook in de buurt en ben er samen met andere huurders achter gekomen dat niet iedereen zit te wachten op goedbedoelde initiatieven omdat men geen klik heeft met de creatieve cultuur die er vanuit de panden uitgedragen wordt. De cultuur en interesse van mensen uit de omgeving is nou eenmaal anders. Dat heeft ook te maken met armoede, religie, taalproblematiek en opleidingsniveau. Wat dat betreft is het in een broedplaats niet anders als in de rest van de maatschappij. Het wegbreuzigen van buurtvoorzieningen wordt nu gecompenseerd door Broedplaatsen te gaan inzetten als buurtaccommodatie. Men vergeet hierbij dat de opleiding van broedplaatshuurders totaal niet aansluit bij de zorg- en welzijnssector. Het is dan ook een illusie om te denken dat wij in de broedplaatsen de kaalslag en de verschraling in de buurt ongedaan kunnen maken.”

“Als er een goede infrastructuur zou liggen voor betrokkenheid dan zou ik mogelijk geïnteresseerd zijn maar ik heb zelf niet de mogelijkheid om dit op te zetten. Verder ben ik van mening dat woningen mogelijk gemaakt moeten worden voor kunstenaars, in een stad waarin betaalbare huur volledig verdwijnt - zonder dat hier verplichte betrokkenheid of activiteiten tegenover staan omdat dat indruist tegen het idee van woonrecht. Een toetsing op kunstenaarschap vind ik daarom voldoende, naast het vertrouwen dat heel intensief samenwonen met mensen met allerlei verschillende creatieve activiteiten, waaronder community-based practice, altijd kan leiden tot betere samenwerkingen en wederzijdse motivatie en inspiratie.”

“Ikzelf zou best graag meer in contact willen komen met buurtbewoners, maar ik heb er simpelweg geen tijd voor, en mijn werk leent zich er niet direct voor. Daarnaast vind ik ook niet dat er alleen ruimte zou moeten zijn voor kunstenaars als die zich actief met de buurt engageren. Ik vind dat er hoe dan ook ruimte zou moeten zijn voor kunstenaars, wat voor werk ze ook maken, gewoon omdat kunst een essentieel onderdeel van een levendige cultuur is en op zichzelf gewaardeerd moet worden.”

4.8 Conclusie: De kunstenaars en creatieven

Op basis van een enquête onderzochten we de ervaring van huurders in broedplaatsen in de MRA. Als gevolg van de beperkte respons van 41 hebben de resultaten vooral een signalerende functie, om een indruk te geven wat er speelt onder de gebruikers. De respondenten beoordeelden hun ervaring met werken en/of wonen in een broedplaats als overwegend positief. Bijna driekwart voert vrij of autonoom werk uit in de broedplaats, vaak gecombineerd met ander werk, zoals creatief werk in opdracht of kunstonderwijs.

Gemiddeld gaan ongeveer de helft van de werkuren naar vrij of autonoom werk. De meerderheid van de huurders geeft aan dat de broedplaats veel of zeer veel bijdraagt aan het uitproberen van nieuwe ideeën, het uitwisselen van ideeën met anderen binnen en buiten het werkveld, en de ontwikkeling van talenten en vaardigheden. Bijna de helft geeft aan dat werken in de broedplaats veel of zeer veel bijdraagt aan het uitbreiden van een professioneel netwerk. Van de respondenten met een tijdelijk contract heeft het grootste deel negatieve of zeer negatieve gevoelens bij de gedachte dat ze de broedplaats weer zullen moeten verlaten. Ze gaven aan stress te ervaren door onzekerheid, en merkten op dat de tijdelijkheid een negatieve invloed heeft op de binding met de buurt en de motivatie om in de broedplaats te investeren. De helft van de respondenten gaf verder aan dat bij het ontbreken van betaalbare broedplaatsen in Amsterdam, het een (zeer) realistisch scenario is dat ze buiten Amsterdam zouden zoeken naar een ruimte. Meer dan de helft gaf aan dat ze zonder de broedplaats minder tijd zouden besteden aan hun creatief werk. De ervaren mate van inspraak bij de organisatie van de broedplaats is voor de helft van de respondenten laag, terwijl huurders tevredener zijn als ze meer inspraak hebben. Wat betreft de binding met de buurt, zegt ongeveer een kwart van de respondenten veel of heel veel deel te nemen aan buurtinitiatieven. Hier komen ook kritische noten naar voren, namelijk dat een buurtfunctie niet opgelegd moet worden als voorwaarde voor het huren van een broedplaats.

5 De waarde van broedplaatsen

Zoals we in hoofdstuk 3 uitlichtten, heeft elke broedplaats een andere identiteit. Ook hebben de broedplaatsen verschillende organisatievormen. Voor de broedplaats als organisatie is dus lastig een algemene “businesscase” te maken. Ten eerste door de enorme variatie aan functies en organisatievormen, maar ten tweede doordat het voornaamste doel van broedplaatsen niet het creëren van puur economische waarde is. Het gaat om de bredere maatschappelijke waarde. Deze maatschappelijke waarde kan weer voor verschillende broedplaatsen een andere betekenis hebben, afhankelijk van de invulling van de broedplaats. Door een gebrek aan benodigde data, en het ontbreken van een theoretisch kader dat toegepast kan worden om de waarde van alle aspecten van de broedplaatsen te berekenen, kunnen we de algehele waarde van de broedplaatsen (nog) niet kwantificeren. Wel kunnen we een aantal manieren uitlichten waarop broedplaatsen economische maar ook bredere maatschappelijke waarde creëren voor de stad.

5.1 Economische waarde

Broedplaatsen kunnen op verschillende manieren direct eigen inkomsten verwerven. In de eerste plaats ontvangen de broedplaatsen huur van de kunstenaars en creatieven die gebruikmaken van de ruimte. Broedplaatsen verhuren vaak een deel van de ruimte met huurkorting aan CAWA-getoetste kunstenaars. Deze korting wordt over het algemeen gedekt door de subsidie die de broedplaats van Bureau Broedplaatsen ontvangt: er moet dus geld bij. Verder kunnen er inkomsten zijn uit bijvoorbeeld horeca en kaartverkoop van culturele programmering. In de enquête is gevraagd naar dergelijke inkomsten van de broedplaatsen, maar de respons was te laag voor een betrouwbare schatting van de totale eigen inkomsten van de verschillende broedplaatsen, en waar deze precies vandaan komen. Ook de jaarverslagen van broedplaatsen bieden op dit punt te weinig informatie. Wel is bekend dat de omzet uit huurinkomsten van broedplaatsontwikkelaar en beheerder Urban Resort⁵³ in 2020 bijna 1,9 miljoen euro bedroeg, verdeeld over achttien locaties; gemiddeld dus ongeveer een ton per broedplaats per jaar.

Bij het bespreken van de economische waarde van een sector is het tevens relevant om te weten hoeveel arbeidsplaatsen deze verzorgt, en hoeveel werkgelegenheid deze indirect creëert. Er werken mensen in loondienst en als zelfstandige bij sommige broedplaatsen (of broedplaatsontwikkelaars), bijvoorbeeld als community managers, culturele

⁵³ Zie jaarverslag van de organisatie: https://urbanresort.nl/wp-content/uploads/2021/08/UR_Jaarversl-2020-Digitaal.pdf

programmeurs, marketingpersoneel, horecapersoneel en ander ondersteunend personeel (schoonmaak, technisch beheer, etc.). Zoals besproken in hoofdstuk 3 biedt echter niet iedere broedplaatsorganisatie direct arbeidsplaatsen. In sommige broedplaatsen worden zaken door de huurders zelf geregeld, mede om de kosten (en dus de huren) laag te houden. Een goede inschatting van het totaal aantal arbeidsplaatsen en de indirecte werkgelegenheid die de broedplaatsen toevoegen aan de stad is niet te geven.

Naast mensen die aan de organisatie en het beheer van de broedplaatsen werken, creëren de broedplaatsen natuurlijk in de eerste plaats de gelegenheid voor kunstenaars en creatieven om in de stad te (blijven) werken en/of wonen. In 2020 had Amsterdam 30.666 werkzame personen in de deelsector kunsten van de creatieve industrie.⁵⁴ Eerder in dit rapport schatten we de capaciteit aan ruimtes voor kunstenaars in de huidige broedplaatsen op 1.858. Dit betekent dat de huidige broedplaatsen aan circa zes procent van de werkzame personen in de kunsten ruimte biedt in de stad om hun werk uit te voeren. Dit betekent niet dat de Amsterdamse creatieve industrie direct zes procent zou slinken als de broedplaatsen ophouden te bestaan, aangezien een deel van de kunstenaars elders in de stad een alternatieve plek zou kunnen vinden. Het is echter te verwachten, mede door de hoge prijzen van woon- en werkruimte in Amsterdam, dat een deel geen alternatief kan vinden en de stad moet verlaten. Een ander deel vindt wellicht een alternatief in Amsterdam, maar dan is het nog de vraag wat de kwaliteit van dat alternatief is, en of deze dezelfde arbeidsproductiviteit garandeert, en dezelfde kwaliteit van werk. Kunstenaars hebben vaak specialistische eisen aan een ruimte om hun werk goed te kunnen uitvoeren, waar de broedplaatsruimtes aan kunnen voldoen. Vanuit huis werken is voor sommigen misschien een alternatief, maar hier gaat mogelijk toegevoegde waarde verloren die de broedplaats levert door de kunstenaar een plek te bieden in een netwerk van andere kunstenaars en creatieven.

Kunst en cultuur – waar de huurders van de broedplaatsen een belangrijke bijdrage aan leveren – zijn van groot belang voor de aantrekkelijkheid van steden,⁵⁵ zeker voor de groepen die in het klassieke boek van Richard Florida zijn aangemerkt als ‘creatieve klasse’.⁵⁶ Het gedachtegoed van Florida is ook toegepast op de Nederlandse bevolking, waardoor een bevolkingscategorie is samengesteld die een grote voorraad kennis, kunde en creativiteit belichaamt.⁵⁷ Deze groepen dragen relatief veel bij aan het menselijk kapitaal, en daarmee

⁵⁴ Onderzoek Informatie en Statistiek, 2020: Vestigingen en werkzame personen in de creatieve industrie. Onder deze deelsector vallen o.a. podiumkunsten, scheppende kunsten, cultureel erfgoed, en overig kunst en erfgoed.

⁵⁵ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Nijmegen: VOC Uitgevers.

⁵⁶ R. Florida, 2002: The rise of the creative class, and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York: Basic Books.

⁵⁷ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Nijmegen: VOC Uitgevers. Bij deze Nederlandse creatieve klasse horen bijvoorbeeld kunstenaars, architecten, tv-makers, journalisten, onderzoekers en wetenschappers, ingenieurs en ICT'ers. Verder horen ook managers, administratieve medewerkers, en verkopers die in één van de creatieve en innovatieve bedrijfstakken werken hierbij. Een belangrijk verschil met de meer traditionele ideeën over menselijk kapitaal is dat

het floreren van de stad, wat vervolgens een aantoonbaar positief effect heeft op werkgelegenheidsgroei in het algemeen.⁵⁸ Langs die route dragen de huurders van de broedplaatsen dus bij aan de groei van werkgelegenheid en economische welvaart van een stad, terwijl het – gelet op het relatief lage gemiddelde inkomen van deze groep dat in hoofdstuk 1 al genoemd werd – vaak lastig, zo niet onmogelijk voor ze is om zelf de resulterende hoge huizenprijzen en commerciële huren op te brengen. Het broedplaatsenbeleid kan helpen die paradox voor ten minste een deel van deze groep op te lossen.

Het is echter belangrijk een onderscheid te maken tussen wonen en werken. Het leeuwendeel van de ruimte in de broedplaatsen is werkruimte; woonruimte vormt de minderheid. Het is onbekend welk deel van de kunstenaars en creatieven die alleen een werkruimte huurt ook in Amsterdam (of de MRA) woont. Een deel vertrekt wellicht aan het einde van een werkdag weer naar een andere stad. Het is aannemelijk dat de waarde voor de aantrekkelijkheid van een stad en de stimulering van de economie het hoogst is als kunstenaars en creatieven in de stad werken én wonen. Ook is het niet bekend welk aandeel van de broedplaatsshuurders in Amsterdam blijft wonen nadat zij geen ruimte meer kunnen huren in een broedplaats. De ideale situatie is dat de creatieven dan doorstromen naar andere ruimtes in de stad, en ruimte maken voor nieuwe aanwas. Uit de enquêteresultaten van het vorige hoofdstuk bleek echter dat de meeste CAWA-huurders niet verwachten commerciële huur te kunnen betalen wanneer hun termijn (maximaal tien jaar) als CAWA-huurder afloopt. Mogelijk vertrekt dus een deel uit de stad nadat een tijdelijke broedplaats sluit, of nadat de CAWA-creatieven commerciële huur moeten gaan betalen maar hier niet toe in staat zijn. Er is meer zicht nodig op wat er gebeurt met de huurders die (noodgedwongen) doorstromen uit de broedplaatsen om het effect van broedplaatsen op de vestiging van kunstenaars en creatieven in de stad te beoordelen. Naar verwachting wordt de grootste waarde gecreëerd wanneer creatieven zich werkelijk kunnen vestigen in de stad, door er te (blijven) werken en wonen.

De broedplaatsen zijn veelal gevestigd in bestaande panden. Leegstaande panden worden opgeknapt, vaak deels door de gebruikers zelf, zodat ze kunnen dienen als geschikte (woon-)werkplekken voor creatieven en kunstenaars. Dit biedt een aantrekkelijker alternatief voor leegstand. Met de investering die gedaan wordt aan het opknappen van het pand, en de positieve effecten die de vestiging van een broedplaats kan hebben op de aantrekkelijkheid van een buurt, is het aannemelijk dat de vestiging van een broedplaats in vergelijking met leegstand bijdraagt aan een hogere waarde van het pand zelf, en van omliggend vastgoed. Dit proces creëert waarde voor de eigenaren van broedplaatsen. De

---

een hogere opleiding niet gelijk staat aan hoger menselijk kapitaal. Mensen binnen de creatieve klasse zijn gemiddeld wel relatief hoog opgeleid, maar een laagopgeleide die actief werkzaam is in de creatieve klasse draagt meer bij aan het menselijk kapitaal van een stad dan een hoogopgeleide die niet werkt.

⁵⁸ G. Marlet, 2017: Amenities and the Attraction of Dutch Cities. *Regional Studies*, 51, 5, pp. 724-736.

gemeente heeft een aantal panden in eigendom waar broedplaatsen gevestigd zijn die in de komende jaren in principe ophouden te bestaan als broedplaats. Mogelijk zijn er andere bestemmingen voor deze panden die op korte termijn direct van grote financiële waarde zijn, bijvoorbeeld door verhuur of verkoop aan een commerciële partij. De opbrengst hiervan kan worden gestoken in maatschappelijke doeleinden. Dit betekent wel dat een bepaald aantal kunstenaars, creatieven en sociale ondernemingen werkruimte verliezen, en de positieve effecten die de broedplaats had op de omgeving (bijvoorbeeld als de broedplaats een buurtfunctie vervulde) verloren gaan. Het is de vraag welke optie op de langere termijn van grotere waarde is voor de stad – het behouden van de broedplaats of het pand verkopen (of verhuren) aan de hoogste bidder en de financiële baten daarvan weer in de gemeentekas stoppen. Om dit te berekenen moet gekeken worden naar de bredere maatschappelijke waarde van broedplaatsen.

5.2 Brede maatschappelijke waarde van broedplaatsen

De gemeente hanteert als subsidievoorwaarde onder andere dat de broedplaats meerwaarde heeft. Die meerwaarde kan economisch zijn, maar ook ruimtelijk (de attractiviteit van de omgeving verhogen), sociaal (samenwerking stimuleren, wijkprogrammering realiseren) of cultureel (de culturele programmering van de broedplaats breder zichtbaar maken).⁵⁹ Het beleid is toegespitst op meervoudige waardecreatie, waarbij de potentiële bredere maatschappelijke waarde van broedplaatsen erkend wordt. Gebaseerd op de inventarisatie van de 68 broedplaatsen in hoofdstuk 3 kunnen we concluderen dat deze bredere meerwaarde voor een deel direct in het huidige aanbod is terug te zien. De sociale waarde komt tot uiting in de buurtfunctie en educatieve functie die minstens de helft van de huidige broedplaatsen actief uitdraagt. De potentiële sociale waarde van cultuurparticipatie en cultuureducatie ligt in bijvoorbeeld betere onderwijsprestaties en een hogere productiviteit onder de bevolking, en in een betere gezondheid, meer sociale cohesie en minder leefbaarheidsproblemen. Er is veel onderzoek gedaan naar de positieve sociale effecten van cultuureducatie en -participatie, waarvan de algemene conclusie is dat kinderen en volwassenen die cultuureducatie volgen het “beter” doen dan kinderen en volwassenen die dat niet doen,⁶⁰ wat ook tot uiting komt in bijvoorbeeld betere sociale vaardigheden en zelfvertrouwen.⁶¹ Om de werkelijke positieve sociale effecten van broedplaatsen in beeld te brengen moet gericht onderzoek worden gedaan onder de buurtbewoners en andere deelnemers aan educatieve programma's. Zoals de resultaten

⁵⁹ Zie Gemeente Amsterdam, 2019: Amsterdams atelier- en broedplaatsenbeleid 2019–2022.

⁶⁰ Zie bijvoorbeeld: K. Lloyd, 2017: Benefits of Art Education. A Review of the Literature. In: Scholarship and Engagement in Education 1 (1); B. Van Heusden, 2012: Wat leren we van cultuuronderwijs? (Kenniscentrum Cultuureducatie, Rotterdam); J. Ruiz, 2004: A literature Review of the evidence base for culture, the arts and sport policy (Social Research, Edinburgh).

⁶¹ Zie bijvoorbeeld P. Taylor e.a., 2015: A review of the Social Impacts of Culture and Sport.

van de enquêtes voor beheerders en gebruikers in hoofdstuk 3 en 4 suggereren is het wellicht nodig om de invulling van de buurtfunctie te evalueren om ervoor te zorgen dat de potentiële sociale waarde van broedplaatsen ook werkelijk tot uiting komt. Sociale waarde wordt ook gecreëerd door de sociale en maatschappelijke ondernemingen die vanuit de broedplaatsen werken.

De culturele meerwaarde is direct terug te zien in de 63% van de broedplaatsen die een eigen culturele programmering hebben. Deze locaties dragen bij aan het culturele aanbod van de stad door naast kunst en cultuur te produceren deze ook direct te tonen aan publiek. De algehele culturele meerwaarde is echter veel groter dan alleen de kunst en cultuur die in de broedplaatsen aan publiek getoond wordt. De makers in broedplaatsen produceren kunst en cultuur die een breder podium krijgt dan alleen de eigen broedplaats. Een interessante vraag is hoeveel een broedplaats bijdraagt aan de kwantiteit en kwaliteit van de geproduceerde kunst en cultuur. Zoals de enquêteresultaten in hoofdstuk 3 en 4 laten zien, lijkt er een hoge mate van samenwerking te zijn op sociaal en professioneel gebied in de broedplaatsen. Verder gaven gebruikers aan dat het huren van een ruimte in een broedplaats onder andere bijdraagt aan het ontwikkelen van hun vaardigheden en talent, hen de kans biedt om te experimenteren en te innoveren, en bijdraagt aan het uitwisselen van ideeën met andere creatieven en kunstenaars. Dit kan de kwaliteit van hun werk ten goede komen, tegenover bijvoorbeeld een scenario waar ze vanuit huis werken in een minder geschikte en minder sociale omgeving. Het is verder denkbaar dat broedplaatshuurders met een lagere huur (bijvoorbeeld CAWA-creatieven) meer tijd kunnen besteden aan hun primaire werk, en zo een grotere culturele bijdrage leveren dan kunstenaars en creatieven die veel tijd moeten besteden aan het genereren van extra inkomsten uit ander werk. Deze culturele meerwaarde van broedplaatsen reikt verder dan de gemeente Amsterdam en de MRA, en heeft op nationaal niveau meerwaarde.

5.3 Toekomstig onderzoek naar de waarde van broedplaatsen

Al hebben we breed kunnen schetsen wat de verschillende potentiële waarden zijn van een broedplaats, is het lastig de waarde van de broedplaatsen in de MRA als geheel te kwantificeren en te monetariseren om die vervolgens af te zetten tegen de kosten van het beleid. Voor een dergelijke exercitie ontbreken zoals reeds is aangegeven betrouwbare effectmetingen en systematische gegevens over de 'output' van de broedplaatsen. Daar komt bij dat broedplaatsen erg van elkaar verschillen. Omdat elke broedplaats anders is en er veel gegevens nodig zijn om de waarde te kunnen uitdrukken in euro's, zou dit het beste per broedplaats berekend kunnen worden. Er kunnen situaties zijn waarin het zeer informatief is om van een bepaalde broedplaats de kosten en baten te onderzoeken en te monetariseren, en zo te testen of de baten van de broedplaats opwegen tegen de kosten. Zoals eerder vermeld loopt er een aantal tijdelijke broedplaatsen die in eigendom van de gemeente zijn in de komende jaren in principe af. Een voorbeeld hiervan is broedplaats Modestraat, die

een zeer actieve buurtfunctie in Amsterdam-Noord vervult. Bij dergelijke casussen is het raadzaam specifiek voor de broedplaats te berekenen wat de economische en bredere maatschappelijke meerwaarde is en deze te vergelijken met andere bestemmingsplannen voor de locatie, in een maatschappelijke kosten-batenanalyse.

Gedegen onderzoek waarbij de kosten en baten van een broedplaats gekwantificeerd of gemonetariseerd worden, zoals bij een MKBA, is zeer zeldzaam. Om een goede MKBA uit te voeren moeten alle kosten en baten bekend zijn en gemonetariseerd kunnen worden. Als de kosten en baten bekend zijn, en er een goed beeld is van de omvang van die kosten en baten, kan een MKBA gebruikt worden om de waarde in beeld te brengen. Wanneer de kosten en baten nog niet duidelijk in beeld en gekwantificeerd zijn, is echter eerst een uitgebreid effectenonderzoek nodig.⁶² Met de huidige kennis over broedplaatsen zou een gedegen effectenonderzoek een goede eerste stap zijn.

Er is vorig jaar een berekening gedaan voor broedplaats Lely, waarbij de directe financiële baten, de indirecte financiële baten en de niet-financiële maatschappelijke baten geïnventariseerd zijn.⁶³ Broedplaats Lely in Slotervaart wordt beheerd door Urban Resort en heeft woon- en werkplekken voor meer dan zeventig kunstenaars, creatieven en sociale ondernemers, en ruimte voor culturele programmering. Deze broedplaats is in het bezit van de gemeente en is van tijdelijke aard. De broedplaats is al een aantal keer met een jaar verlengd. De conclusie was dat het exploiteren van Lely als broedplaats meerwaarde oplevert ten opzichte van een leegstandsscenario, maar ook ten opzichte van een scenario waarbij er koopwoningen gerealiseerd worden. Van dit onderzoek is echter alleen het resultaat bekend; de achterliggende effectmetingen of aannames en de berekeningen kunnen we niet inzien om vast te stellen hoe robuust de conclusies zijn.

De waarde van broedplaatsen in de MRA kan ook op andere manieren nader worden onderzocht. Een mogelijkheid is om dieper in te gaan op bepaalde aspecten van de waarde van broedplaatsen. Dit kan bijvoorbeeld zijn hoeveel de broedplaatsen in Amsterdam bijdragen aan de leefbaarheid in de stad, hoeveel de broedplaatsen bijdragen aan het culturele aanbod in Amsterdam, of hoe de broedplaatsen bijdragen aan het vestigingsklimaat voor kunstenaars en creatieven. Ook kunnen de verschillende potentiële waarden concreter en in meer detail worden uitgelicht met een gedegen effectenonderzoek. In dit hoofdstuk hebben we kort geschetst hoe de culturele, sociale, economische en ruimtelijke waarde is terug te zien in het huidige aanbod broedplaatsen. Dit zou verder kunnen worden uitgebreid om een rijker totaalplaatje van de waarde te krijgen. Dergelijk onderzoek zou

⁶² Zie figuur 3.1 op pagina 23 in: Bos, F., Hof, B., Tijm, J. (2022). Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart; een aanvulling op de Algemene MKBA-Leidraad. Den Haag: Centraal Planbureau voor de Leefomgeving.

⁶³ Rebel (2021) Meerwaarde creatieve bedrijfshuisvesting – onderbouwen & benutten. Presentatie van onderzoeksbureau Rebel bij Technische Sessie Broedplaatsen, 30 augustus 2021 te Amsterdam. Zie ook: <https://www.skarteliers.nl/app/uploads/2020/06/Meerwaarde-creatieve-bedrijfshuisvesting.pdf>.

gebruik kunnen maken van kwantitatief onderzoek, waar mogelijk aangevuld met kwalitatief onderzoek.

Een belangrijke groep stakeholders voor wie broedplaatsen potentieel van waarde zijn, zijn de omwonenden. Hun perspectief kon binnen het bestek van deze studie niet nader worden onderzocht, maar is een cruciaal element als het gaat om de impact van de buurtfunctie en de educatieve functie die veel broedplaatsen vervullen. Op het moment is er geen duidelijk beeld van hoe de interactie tussen de broedplaatsen en de buurtbewoners door de buurtbewoners zelf ervaren wordt, en of de invulling van de buurtfunctie voldoende aansluit bij de behoeften van de omwonenden. Het verdient aanbeveling dit te onderzoeken door te inventariseren bij omwonenden van broedplaatsen waar zij behoefte aan hebben en hoe de broedplaats daarbij kan helpen.

5.4 Conclusie: De waarde van broedplaatsen

Met de gegevens die nu beschikbaar zijn, is het nog niet mogelijk de algehele maatschappelijke waarde van de broedplaatsen te kwantificeren. Wel is duidelijk dat de broedplaatsen op verschillende manieren waarde creëren. In de eerste plaats creëren de broedplaatsen natuurlijk gelegenheid voor kunstenaars en creatieven om in de stad te (blijven) werken en/of wonen. Door bij te dragen aan het vestigingsklimaat voor creatieven en kunstenaars, verhogen broedplaatsen de aantrekkelijkheid van de stad voor bredere groepen, zo blijkt uit veel onderzoek. Dit is weer gunstig voor de stedelijke economie. Daarnaast bieden de broedplaatsen zelf werkgelegenheid aan mensen die betrokken zijn bij de organisatie en het beheer. Verder hebben broedplaatsen een sociale waarde die voortkomt uit de educatieve functies en buurtfuncties, en een culturele waarde door het aanbod van culturele programmering. Vervolgonderzoek is nodig om de waarde van broedplaatsen concreter te maken.

Bijlage 1:

Enquêtes beheerders

De volgende vragen zijn gesteld aan de beheerders. De enquête is verspreid door de beheerders via e-mail te benaderen. De enquête werd ingevuld met Google Forms. Omdat één beheerder die deelnam 21 broedplaatsen in dit onderzoek beheert, is besloten om een kortere versie voor deze beheerder te maken, aangezien de volledige vragenlijst 21 keer invullen erg veel tijd zou kosten. Deze beheerder gaf antwoorden op de vragen in een Excel spreadsheet. Niet op alle vragen is voldoende respons geweest om deze te kunnen verwerken in het rapport.

Beheerdersenquête Deel 1

1. Selectie broedplaats
2. Is er momenteel een wachtlijst voor woon-/werkruimtes in deze broedplaats? Zo ja, kunt u een indicatie geven van de gemiddelde wachttijd?
3. Hoeveel m² bruto vloeroppervlak (BVO) heeft deze broedplaats?
4. Hoeveel m² CAWA verhuurbaar oppervlak heeft deze broedplaats?
5. Hoeveel verhuurbare ruimtes heeft deze broedplaats?
6. Hoeveel werkplekken heeft deze broedplaats?
7. Is er woonruimte aanwezig in deze broedplaats?
  - a. Hoeveel woonruimtes heeft de broedplaats beschikbaar voor verhuur?
8. Welke van onderstaande creatieve werkvelden worden vertegenwoordigd onder de huidige huurders? [Opties: Beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst, dans en theater, muziek, overige creatieve werkvelden, anders namelijk...]
9. Is er "toptalent" aanwezig onder de huurders van de broedplaatsen? [CAWA definitie toptalent]
10. Heeft deze broedplaats ook huurders die niet in de creatieve sector werken?
11. Hoeveel mensen werken er in betaalde functies voor de broedplaats? [Aantal mensen, FTE, aantal vrijwilligers, verdere toelichting]
12. De volgende vragen gaan over andere functies die de broedplaats kan vervullen naast het bieden van (woon-)werkplekken
  - a. Is er horeca aanwezig in de broedplaats? [Zo ja : Wat voor horeca is er aanwezig? Wat is het gemiddelde aantal bezoekers?]
  - b. Is er een podium (of podia) aanwezig in de broedplaats? [Zo ja: Hoeveel voorstellingen vinden er plaats in een jaar? Hoeveel capaciteit heeft het podium / hebben de podia? Hoeveel bezoekers trekt het podium (de podia) in een jaar?]
  - c. Zijn er ruimtes aanwezig voor zaalverhuur aan externen? [Zo ja: Hoeveel ruimtes zijn aanwezig voor zaalverhuur aan externen? Wat is de capaciteit van deze zalen?]
  - d. Is er een winkel aanwezig in de broedplaats / Kunnen bezoekers aankopen doen in de broedplaats? [Zo ja: Wat voor producten worden er verkocht?]

- e. Exposeert de broedplaats kunst zoals in een (tijdelijke) tentoonstellingsruimte of galerie? [Zo ja: Hoe vaak per jaar wordt er kunst in de broedplaats geëxposeerd? Is de geëxposeerde kunst uit eigen broedplaats? Hoeveel bezoekers komen naar exposities?]
  - f. Organiseert deze broedplaats workshops of onderwijs? [Zo ja: Hoe vaak organiseert de broedplaats workshops of onderwijs? Wat is de doelgroep?]
  - g. Heeft de broedplaats een buurtfunctie? [Bijvoorbeeld: fungeert een ruimte als buurthuis, worden er projecten of voorlichtingsavonden georganiseerd waarbij omwonenden betrokken worden, of is de broedplaats open voor inloop uit de buurt?]
  - h. Welke andere functies heeft deze broedplaats, die nog niet specifiek genoemd zijn?
13. Inkomsten broedplaats voor 2019, 2020, en 2021
14. Hoe betrokken zijn de huurders bij de broedplaats (bv. meewerken aan organisatie) en bij de omliggende buurt (bv. meewerken aan buurtinitiatieven)?
- a. Mate van betrokkenheid huurders bij de broedplaats [5-puntschaal van laag naar hoog]
  - b. Mate van betrokkenheid huurders bij de omliggende buurt [5-puntschaal van laag naar hoog]
15. In welke mate en op welke wijze vindt er interactie plaats tussen de huurders?
- a. Op professioneel vlak [5-puntschaal van helemaal geen tot heel veel]
  - b. Op sociaal vlak [5-puntschaal van helemaal geen tot heel veel]
16. Bevordert de broedplaats actief interactie tussen de huurders, bijvoorbeeld door het organiseren van interne ontmoetingen/evenementen/workshops?
17. Zijn er plannen om interactie tussen bewoners (verder) te bevorderen?
18. In welke mate en op welke wijze is er interactie tussen de huurders van de broedplaats en de buurtbewoners?
- a. Aangestuurd door de beheerder/Bureau Broedplaatsen/gemeente [5-puntschaal van helemaal niet tot heel veel]
  - b. Aangestuurd door de huurders zelf [5-puntschaal van helemaal niet tot heel veel]
19. Is er iemand aanwezig die de rol vervult van community manager en/of cultureel programmeur?
20. Zijn er bepaalde knelpunten waar u tegenaan loopt als beheerder van een broedplaats die u verder toe wil lichten?
21. Hoeveel huurders heeft deze broedplaats in onderstaande jaren gehad? [Aantal huurders in 2019, 2020, en 2021]
22. Hoeveel mutaties zijn er in onderstaande jaren geweest? Ofwel, hoeveel huurders hebben in onderstaande jaren de broedplaats verlaten? [Aantal mutaties in 2019, 2020, en 2021]
- Zijn er knelpunten wat betreft de doorstroom van huurders in de broedplaats? [Bijvoorbeeld: zijn er conflicten als gevolg van aflopende contracten, zou meer of minder doorstroom dan nu plaatsvindt beter zijn voor de broedplaats?]

Beheerdersenquête deel 2

1. In welke mate ervaar je problemen bij de interactie met huurders? [Betaling huur, doorstroom regelen]
2. In welke mate ervaar je problemen bij de interactie met Bureau Broedplaatsen?
3. In welke mate ervaar je problemen bij de interactie met buurtbewoners?
4. In welke mate ervaar je problemen bij de interactie met andere partijen, zoals de gemeente of de eigenaar van het pand?
5. Welke aspecten van het broedplaatsenbeleid zie je als positief?
6. Welke aspecten van het broedplaatsenbeleid zie je als negatief?

Welke verbeterpunten zou je willen zien in de komende jaren in het broedplaatsenbeleid?

Bijlage 2: Beschrijving per broedplaats

Elke broedplaats heeft een eigen identiteit. Om een idee te krijgen van de variatie aan broedplaatsen is in deze bijlage een aantal beschrijvingen verzameld. Deze beschrijvingen zijn veelal geschreven door de broedplaats zelf. Alle teksten komen rechtstreeks van de website van de broedplaats (hyperlink naar elke broedplaatswebsite staat in de naam van de broedplaats) of van de website van [Bureau Broedplaatsen](#). Niet alle details zijn actueel, maar geven alsnog een goed beeld van de broedplaatsen die de MRA rijk is, en wat een broedplaats kan zijn.

[ACTA](#)

Amsterdam

“Broedplaats ACTA, het vroegere Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam, opereert tegenwoordig als creatieve broedplaats. Zo'n 200 creatieve ondernemers en kunstenaars werken in 75 werkruimtes. Broedplaats ACTA is een plek waar mensen samenkomen om te creëren en elkaar te ontmoeten. RADION is gehuisvest in deze broedplaats en biedt een cultureel podium, inclusief 24-uursclub, eetcafé en expozaal. 12 huurders hebben de mogelijkheid een woon-werkruimte te huren. Daarnaast verbouwt de ACTA tuingroep groente en houden ze bijen.”

Tekst: Website Urban Resort

[A-lab](#)

Amsterdam-Noord

“In dit voormalige Shell laboratorium bieden de 45 Lab-ruimtes plek aan meer dan 300 media & technologie professionals. In A Lab komen mensen bij elkaar om te ontdekken wat verschillende onderwerpen met elkaar te maken hebben zoals journalistiek en blockchain, muziek en robotica, games en kunst en nog veel meer. A Lab biedt als keten-broedplaats ruimte voor freelancers, kleine bedrijven en stichtingen. A Lab faciliteert in het living lab verschillende creatieve experimenten; crossovers tussen Members binnen en buiten de community waarbij het experiment tussen creativiteit, innovatie en maatschappelijke relevantie centraal staat.”

Tekst: Website Bureau Broedplaatsen

Costa Rica

Amsterdam

“Op de kruising van de Oostelijke Handelskade en de Piet Heinkade, grenzend aan het IJ, vind je Broedplaats COSTA RICA. Een intieme broedplaats met 6 ateliers. Dat klinkt kleinschalig, maar er is een hoop reuring. In het gebouw vind je een bijzondere mix met startende en ervaren kunstenaars. Ook zijn er woningen en een sociëteit: het Ramses Shaffy Huis. Broedplaats COSTA RICA is daarmee een pareltje van culturele creativiteit, vrijzinnigheid en recalitrantie; in de Amsterdamse traditie van Ramses Shaffy en de Amsterdamse subcultuur. Klein, maar fijn.”

Tekst: Website Urban Resort

BOGOTÁ

Halfweg

“BOGOTÁ is de plek waar kunstenaars, creatieven, ambachtslieden en startups relatief goedkoop een ruimte kunnen huren om hun beroep uit te oefenen, hun onderneming te runnen én te laten groeien. Hierbij is een mix van disciplines essentieel zodat huurders van elkaar kunnen leren en elkaar inspireren. Meurkens & Meurkens stimuleert ontmoetingen en het ontwikkelen van ondernemerschap. Meurkens & Meurkens zorgt voor een verbindende programmering met het organiseren van activiteiten voor en door huurders, waar ze elkaar beter leren kennen, elkaars werk leren kennen en kennis delen op het gebied van ondernemerschap.”

“Het gebouwencomplex is door Meurkens & Meurkens in 2017 aangekocht, en biedt betaalbare ruimte aan honderden huurders, van schilders tot advocaten. Daarnaast is er een werkplaats, restaurant, kroeg, moestuin, en nog veel meer, en dat alles aan het water gelegen, midden tussen Amsterdam en Haarlem in!”

Tekst: Website Bureau Broedplaatsen

Bonte Zwaan

Amsterdam

“In de houthavens in Amsterdam ligt deze drijvende broedplaats met ruim 2600 m² atelierruimtes in combinatie met commerciële ruimtes van bijna 800 m². In De Bonte Zwaan zit een rijke mix van CAWA-getoetste kunstenaars en creatieve ondernemers. Het volledig gerenoveerde blok biedt een fantastisch uitzicht over het IJ.”

Tekst: Website Bureau Broedplaatsen

BOUW

Amsterdam

“Broedplaats in voormalige HTS met creatieve ondernemers. Mensen die ontwikkelen, onderzoeken, vormgeven en doen. Buren van WOW en het Plantagelab.”

“Broedplaats Bouw is een mooi allegaartje aan eigenzinnige types, van kunstenaars en idealisten tot vooruitstrevende ondernemers en praktische doeners. Jong en oud en allemaal meet één ding in gemeen: passie voor het pand met zijn ruimtes, eindeloze gangen en ruigheid. De ruigheid en onafheid van het pand is voor ons allen op verschillende manieren een bron van inspiratie. Een broedplaats waar je naast de kleinere individuele atelierruimtes, verschillende praktijkruimtes verenigd zijn, waar je als creatieveling gebruik van kan maken en hulp kunt krijgen bij het realiseren van je werk.”

Tekst: Website BB, Website BOUW

Cinetol

Amsterdam

“(Stichting) Cinetol is een klein poppodium, broedplaats voor creatieven en een plek voor culturele programma's, bijeenkomsten en evenementen. Er zijn meerdere ruimtes beschikbaar voor zaalverhuur. Onderin het gebouw zit ons eetcafé: de Tolbar.

Wekelijks staan er meerdere programma's op het podium (vooral live muziek), dagelijks werken er tientallen creatieve ondernemers en muzikanten. In het gebouw kan je vinden: werkplekken, vergaderzalen, studio's, repetitieruimtes en een podium.”

Tekst: Website Cinetol

Concertgemaal

Amsterdam Noord

“Het Concertgemaal is gevestigd in één van de mooiste locaties van Amsterdam Noord: het oude gemaal aan de Landsmeerderdijk. Gerenoveerd en omgetoverd tot een schitterende werkplek voor creatieve ondernemers uit de omgeving en tegelijkertijd het eerste podium voor klassieke muziek in

Noord. Vast of flexibel, er zijn meerdere abonnementsvormen. Daarnaast kun je er afspraken hebben en vergaderingen houden. Je werkt met gelijkgestemden uit de buurt, er is heerlijke koffie en een landelijk gevoel.

Ook biedt het Concertgemaal een podium waar liefhebbers van klassieke muziek tien keer per jaar kunnen genieten van concerten van hoge kwaliteit. Deze optredens onderscheiden zich van een doorsnee klassiek concert door een persoonlijke presentatie van de musici, te midden van de industriële en intieme sfeer die het gemaal uitademt. De schoonheid van dit oude gemaal, de groene omgeving, de heldere akoestiek en de aanwezigheid van de Steinway vleugel versterken elkaar op deze bijzondere plek!

Het gemaal is eigendom van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Stadsherstel heeft het gebouw met behulp van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Bureau Broedplaatsen en Stadsdeel Noord gerenoveerd en gaat deze prachtige locatie voor een periode van 25 jaar beheren.”

Tekst: Website Concertgemaal

Contact

Amsterdam

“Contact bridges the gap when it comes to conceptualizing, designing and concrete development. Innovation and creativity emerge through bringing together different disciplines, techniques, and networks. From handcrafted to digital, our practice is ultimately about creative problem solving.

At Contact, these multiple disciplines come together in one community – a House of Creators – but what’s the best way to ensure that these disciplines find and strengthen each other, and that they can approach a ‘problem’ collectively from multiple perspectives? That’s what critical making entails. The meeting of these diverse makers and designers is our core business. We want to explore the collaborations which already exist or could still arise.”

Tekst: Website Contact

De 1800 Roeden

Amsterdam

“Tot atelierpand omgebouwde munitieopslagplaats. Op deze locatie staan 6 gemetselde hallen. Een van de hallen, Hal B is volledig gerenoveerd en voorzien van alle faciliteiten. In Hal H, een houten gebouw uit 2012 zijn 9 atelierboxen en 2 projectruimtes. De ateliers en werkplaatsen zijn gesubsidieerde ruimtes, zeer aantrekkelijk voor kunstenaars en kleine creatieve ondernemers. Daarnaast is er een openlucht-amfiteater dat uitermate geschikt is voor voorstellingen, optredens, workshops en vele andere feestelijke doeleinden.”

“Onze huurders: 40% kunstenaar, 23% creatieve industrie, 17% ambacht, 20% dienstverlening.”

Tekst: Website BB

De Ceuvel

Amsterdam

“Deze broedplaats bestaat uit 16 boten + 1 reddingsbrigade (horeca) en een loopsteiger die de boten met elkaar verbindt. Het terrein van ‘Ceuvel Volharding’ is een voormalige scheepswerf. Een verlaten en vervuild terrein in de havens van Buiksloterham, waarop 17 (afgeschreven) woonarken zijn geplaatst. De vervuilde grond is ingeplant met bodem reinigende soorten. ”

“De Ceuvel is een duurzame broedplaats voor creatieve en sociale ondernemers op een voormalige scheepswerf aan het Van Hasselkanaal in Amsterdam-Noord. In 2012 diende een groep architecten het winnende plan in voor een prijsvraag van de gemeente Amsterdam. Ze kregen het terrein voor 10 jaar te leen.

Nu is het een bruisende gemeenschap van ondernemers en kunstenaars met een groen hart, die eigenhandig hebben meegebouwd aan hun werkplekken in Amsterdam’s eerste circulaire kantoorpark. Het terrein bevat creatieve werkplekken, een cultureel centrum rondom duurzaamheid, een café-restaurant, ruimtes voor verhuur en drijvend hotel.

Op de voormalige werf realiseren we één van de meest unieke stedelijke experimenten in Europa. Oude woonboten zijn met fundering en al op het zwaar vervuilde terrein geplaatst, verbouwd tot duurzame werkplekken en verbonden door een meanderende steiger. Rondom de boten krijgen bodemreinigende planten vrij spel om de vervuilde grond te zuiveren. De Ceuvel is niet alleen een ‘verboden tuin’ die na 10 jaar schoner wordt achtergelaten, maar ook een speeltuin voor duurzame technieken: door duurzame technologie te integreren voorzien we zoveel mogelijk in onze eigen elektra en verwerken we ons eigen afval op innovatieve, nieuwe manieren. ”

Tekst: Website BB, website De Ceuvel

De Heinig

Amsterdam

“In het Westelijk Havengebied is een kunstenaarskolonie gevestigd. Grenzend aan natuurreservaat Spaarnwoude. Broedplaats HEINING biedt plek voor ‘vuile handen kunstenaars’, theatermakers en ambachtslieden.

Sinds mei 2010 zijn we eigenaar van de HEINING. We zijn hiermee de eerste broedplaatsontwikkelaar die vastgoed verwerft. Daarmee stellen we 36 werkplekken voor het ruwe werk in Amsterdam voor altijd veilig.”

Tekst: Website Urban Resort

De Hoop

Zaandam

“De voormalige kartonfabriek op Het Barndegat wordt op dit moment door een groep enthousiastelingen van de Crealisatie Coöperatie (CC) klaargestoomd tot een uniek modulair atelierdorp ‘De Hoop’.

De CC is een overkoepelende organisatie die op verschillende locaties in de rafelrand tussen Amsterdam en Zaandam plekken bouwt en ontwikkelt waar mensen samen kunnen wonen en werken. Wij verbinden creatieven met bedrijven en initiatieven in de Metropoolregio Amsterdam (MRA) en maken nieuwe stappen in de ontwikkeling van de creatieve rafelrand industrie.

Wij geloven niet in hiërarchische beslis-structuren en beheren op basis van een platte kennis-delende organisatie structuur: met sturing vanuit het behoeftes van onze huurders. De CC beheert en verhuurt studio- en atelierruimtes en faciliteert gezamenlijke voorzieningen als werkplaatsen, een materialen winkel en vervoersmiddelen ter ondersteuning van projecten. Hiermee stimuleert de CC ontwerptalent, kunstenaarschap en collectiviteit.”

Tekst: Website De Hoop

De Ijsbrand

Amsterdam

“In De IJsbrand heeft een veelzijdig gezelschap culturele ondernemers, gekenmerkt door professionaliteit en kwaliteit, een werkplek. De werkruimtes bevinden zich in een oud schoolgebouw met een grote tuin, (voorheen ook gebruikt als brandweerkazerne) midden in een volkswijk.”

“In het gebouw werken ontwerpers, kunstenaars, schrijvers, muzikanten en filosofen.”

Tekst: Website BB, ateliers.amsterdam.nl

De Kempenaerstudio

Amsterdam

“Al jaren wordt de helft van een voormalig internaat voor schipperskinderen in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt verhuurd aan theatermakers en aanverwante organisaties. Het is een monumentaal pand in een binnentuin van een bouwblok. Het kunstenaarsdeel van het pand is bereikbaar vanaf de Kempenaerstraat.

De voorkeur [voor huurders] gaat uit naar startende (cultureel) ondernemers, specifiek ondernemers binnen de podiumkunsten en aanverwante ondernemingen. De Kempenaerstudio faciliteert deze ondernemers in het in de praktijk brengen van hun businessmodel. Verder schept de studio het randvoorwaardelijke klimaat waarbinnen de ondernemers ontwikkelen en groeien, biedt hen een springplank richting (inter)nationale netwerken of nieuw publiek door communityvorming en kennisuitwisseling en het exploiteren van (eigen) talent. De balans tussen de verschillende disciplines, beroepsgroepen en werkvelden binnen het huurdersbestand wordt bewaakt, opdat diversiteit gewaarborgd is en er ruimte blijft voor starters en nieuw talent. Het stimuleren van samenwerking en kennisuitwisseling ziet de stichting als een speerpunt.”

Tekst: Website BB

De Loods

Amsterdam

“Om vervangende werkruimte te bieden voor de kunstenaars die in 2000 de Douaneloods op het Westerdokseiland dienden te verlaten, is door de gemeente op het Zeeburgereiland een tijdelijke loods gebouwd. Deze plek bleek zo geliefd bij de kunstenaars dat zij nog steeds hier werken.”

Tekst: Website BB

Remise

Amsterdam

“Urban Resort heeft in de lente van 2018 haar 15de broedplaats in Amsterdam ontwikkeld. Het monumentale gebouw op de Tweede Leeghwaterstraat 5b in de Czaar Peterbuurt, is in 1884 gebouwd als paardentramremise. De afgelopen decennia heeft het gebouw dienst gedaan als jongerencentrum en is nu sinds een paar jaar in leegstandsbeheer. Tegenwoordig dient dit gebouw als kleinschalige, creatieve broedplaats waar verschillende activiteiten georganiseerd worden.”

Tekst: Website Urban Resort

De Vlucht

Amsterdam Nieuw-West

“In een voormalige school aan de Burgemeester de Vluchtlaan huist een pluriforme groep creatieve ondernemers. Het is een broedplaats en werkplek voor kunstenaars en creatieve ondernemers in Nieuw West. De helft van de ruimtes wordt toegewezen aan kandidaat-huurders uit de buurt en startende talenten op de arbeidsmarkt.”

“De Vlucht bestaat sinds 2011. Al tien jaar doen de klaslokalen van deze voormalig huishoudschool dienst als atelierruimte voor kunstenaars en creatieven. Op de bovenste verdiepingen van het pand zijn werken atelierruimtes voor creatieven, kunstenaars en culturele instellingen, en waar zij in alle rust werken en experimenteren. Vanaf 2021 is de Vlucht ook een toegankelijke en buurtgerichte broedplaats met betaalbare oefen- en werkruimtes en een artistiek programma waar jonge buurtbewoners hun talenten ontwikkelen.

De open uitstraling van De Vlucht maakt het aantrekkelijk om zomaar even binnen te lopen, bijvoorbeeld om wat te drinken in het gezellige café op de begane grond. Een plek waar zowel de buurtbewoners, als de bezoekers van de programma’s en de broedplaatsshuurders graag komen.”

Tekst: Website BB, website De Vlucht

De Wittenplaats

Amsterdam West

“In samenwerking met het toenmalige stadsdeel Westerpark en Rochdale is in 2004 een broedplaats gestart in het schoolgebouw De Wittenstraat 27. In Wittenplaats zijn meerdere disciplines

vertegenwoordigd: beeldende kunst, fotografie, grafisch ontwerp, theater & performance, geluid, zeefdruk, architectuur en culturele productie. De Wittenplaats beschikt over een projectruimte die zowel voor intern als extern gebruik beschikbaar is.”

“Broedplaats de Wittenplaats huisvest sinds 2005 een 15 tal ateliers in stadsdeel Westerpark, Amsterdam. De stichting heeft als doel het beheren en behouden van betaalbare werkruimte voor kleine zelfstandigen binnen de creatieve sector. Zij richt zich hierbij expliciet op autonoom scheppende, uitvoerende en toegepaste kunstenaars met een kwalitatief hoog niveau van werk en professionaliteit.”

Tekst: Website BB, Website De Wittenplaats

Echtenstein (Open Ateliers Zuidoost)

Amsterdam Zuidoost

“Flat Echtenstein heeft 24 ruimtes waarin met name studenten van Amsterdamse kunstopleidingen, maar ook reeds gevestigde kunstenaars werken.”

“Open Ateliers Zuidoost maakt zich sinds jaar en dag sterk voor betaalbare werkruimtes voor makers uit het culturele veld. Na jaren van tijdelijke ateliers in sloop- en renovatieflats als Klieverink, Kouwenoord, Koningshoef, Groeneveen en Kruitberg heeft OAZO sinds 2005 ruim tweeëntwintighonderd vierkante meter aan vaste atelierruimtes in Zuidoost beschikbaar gemaakt voor kunstenaars in de plinten van de galerijflats Echtenstein en Kruitberg. Deze verankering biedt zestig makers de kans om hun artistieke praktijk te ontwikkelen. OAZO is daarmee generator van een hoge concentratie van creatieve activiteit en bedrijvigheid in de E- en de K-buurt en spant zich in om alles uit deze bestaande structuren te halen en houdt tegelijkertijd oren en ogen open voor toekomstmogelijkheden. De ateliers zijn gerealiseerd in samenwerking met Woningstichting Rochdale en het Stadsdeel Zuidoost met subsidie van de Gemeente Amsterdam, Bureau Broedplaatsen Amsterdam en de Europese Unie.”

“OAZO stimuleert (inter)actie binnen de groep kunstenaars, maar werkt tegelijkertijd graag samen – voor én achter de schermen – met andere makers, programmeurs en producenten. OAZO wil in Amsterdam (Zuidoost) krachten bundelen en tegelijkertijd ruimte geven aan artistieke uitersten. Initiatie van en deelname aan activiteiten in huis of op locatie is voor OAZO dan ook van groot belang. Op dit moment werken we samen met zeer uiteenlopende partners aan een scala aan projecten. De belangrijkste projecten zijn hierbij de *Open Art Route Zuidoost (OAR)* en *OAZO Artist In Residence*.”

Tekst: Website BB, Website Open Ateliers Zuidoost

GinDS

Hoofddorp

“GinDS maakt deel uit van de [Stelling van Amsterdam](#). Het deel van de verdedigingslinie aan de Geniedijk is gerestaureerd door Stadsherstel en heeft door Meurkens & Meurkens een nieuwe bestemming gekregen. Sinds 2018 is dit deel van de stelling omgedoopt tot de culturele broedplaats GinDS; ‘Genie in De Stelling’.

Aan de ene kant van de dijk ligt een rij munitiebunkers, waar verschillende kunstenaars hun atelier, werkplaats of studio houden. Aan de andere kant ligt een voormalige Batterij. Dit is de Artist in Residency (AIR). Iedere paar maanden werkt een andere kunstenaar hier aan een project. Deze onderzoeksperiode wordt afgesloten met een expositie of voorstelling.

Deze onderdelen samen vormen culturele broedplaats GinDS. Hier, in Hoofddorp, tussen de vliegtuigen en bedrijven, schapen en weilanden, zijn verschillende kunstenaars aan het werk en voorzien zij samen de Batterij en de munitiebunkers van een culturele, kunstzinnige en creatieve functie.

GinDS is tot stand gekomen door een samenwerking van [Stadsherstel Amsterdam](#), [meurkens&meurkens](#), [Bureau Broedplaatsen](#), de [gemeente Haarlemmermeer](#) en de [provincie Noord-Holland](#).”

Tekst: Website GinDS

De Hellema

Zaandam

“Een voortzetting van De Honigfabriek die aan de overkant ligt. Per 1 juli 2019 zijn de eerste ruimtes opgeleverd. De Hellema wordt een broedplaats in Zaandam met een theater, boulderhal, horeca met zonnig terras, werkplaatsen en creatieve kantoorruimtes. Een inspirerende werkomgeving voor een hechte creatieve gemeenschap die sterk verbonden is met het culturele stedelijke netwerk in de regio. Versterkt met publieke functies zoals taalcursussen en leerwerkplekken opent de fabriek ook de deuren voor de omwonenden. Momenteel is de werving begonnen. Meerdere huurders van de Honigfabriek zullen de oversteek maken. Daarnaast worden er nieuwe (CAWA) huurders gezocht.”

Tekst: Website BB

Bijlage 3:

Enquête gebruikers

De volgende vragen zijn gesteld aan gebruikers van broedplaatsen. De enquête was in te vullen op Google Forms, en is verspreid via Facebook, de website van Platform BK en de Kunstenbond, en via e-mail aan de verschillende broedplaatsen. Er is niet op alle vragen genoeg respons geweest om deze te analyseren.

1. Wat voor ruimte(s) huur je in de broedplaats? [Meerdere antwoorden mogelijk: Werkplek, Atelierwoning, Woonruimte]
2. CAWA - de Commissie Ateliers (Woon)Werkpanden Amsterdam - toetst kunstenaars die een gesubsidieerde ruimte willen huren in een broedplaats op kunstenaarschap. Ben je getoetst door CAWA voor het huren van deze ruimte?
3. Wat voor werk voer je uit in de broedplaats? [Meerdere antwoorden mogelijk: Vrije kunst / autonoom werk, Creatief werk in opdracht, Creatief werk als werknemer voor een bedrijf, Kunstonderwijs / Creatief onderwijs, Ander werk in opdracht, Ander werk als werknemer voor een bedrijf]
4. Hoeveel uur werk je gemiddeld, aan het werk waarvoor je de broedplaats gebruikt? [Bijvoorbeeld je huurt een ruimte om je werk als ontwerper uit te voeren, dit doe je gemiddeld 32 uur per week. Vul dan "32" in. Maak een gemiddelde schatting als het onregelmatig is.]
5. Naast het werk dat je uitvoert als huurder van de broedplaats, hoeveel uren besteed je gemiddeld per week aan ander werk? [Bijvoorbeeld je werkt 32 uur als huurder in de broedplaats als ontwerper, maar werkt daarnaast nog 8 uur als docent op een hogeschool. Vul dan "8" in. Maak een inschatting van een gemiddelde per week als het onregelmatig is.]
6. In welke categorie (of categorieën) valt jouw werk? [Meerdere antwoorden mogelijk: Beeldende Kunst, Vormgeving of Bouwkunst, Dans en Theater, Muziek, Ik voer geen creatief werk uit, Anders namelijk...]
7. Voor al je werkuren binnen en buiten de broedplaats, welk percentage gaat er gemiddeld naar deze verschillende soorten werkzaamheden? [Percentage tijd besteed aan: Vrije kunst / autonoom werk, Creatief werk in opdracht, Creatief werk als werknemer voor een bedrijf, Kunstonderwijs / Creatief onderwijs, Ander werk in opdracht, Ander werk als werknemer voor een bedrijf]
8. Bij welke broedplaats ben je huurder?
9. Alles samengenomen, in welke mate vind je het huren van een ruimte in een broedplaats een negatieve of positieve ervaring?
10. Is je contract voor het huren van een ruimte in de broedplaats tijdelijk?
11. Sinds wanneer ben je huurder van je huidige ruimte in de broedplaats?
12. Wanneer loopt je huidige huurcontract af?
13. Is verlenging mogelijk na afloop van dit huurcontract?
14. Indien mogelijk, ben je van plan verlenging aan te vragen?

15. Hoe groot is de kans dat je na het einde van je huurcontract een ongesubsidieerde werkplek in Amsterdam kan betalen? [5-puntschaal van heel klein tot heel groot]
16. Indien er geen gesubsidieerde ruimte / werkplek in een broedplaats beschikbaar is aan het einde van je huidige contract, hoe waarschijnlijk is het dat je op zoek gaat naar een woon- / werkruimte buiten Amsterdam? [5-puntschaal van heel onwaarschijnlijk tot heel waarschijnlijk]
17. Hoe voel je je bij de gedachte dat je werkplek in de broedplaats tijdelijk is? [5-puntschaal van heel negatief tot heel positief]
18. Wil je nog iets toevoegen over de tijdelijkheid van de broedplaats/ jouw contract?
19. In welke mate draagt je huidige werk- (en/of woon)plek in een broedplaats in jouw ogen bij aan de volgende aspecten: [laat leeg als het aspect niet van toepassing is op jouw situatie] [5-puntschaal van draagt zeer weinig bij tot draagt zeer veel bij]
  - a. Ruimte om te experimenteren en vernieuwende ideeën uit te proberen
  - b. Kansen om ideeën uit te wisselen met mensen buiten mijn werkveld
  - c. Kansen om mijn professionele netwerk uit te breiden
  - d. Kansen om klanten te vinden voor mijn werk
  - e. Ontwikkeling van mijn talent en vaardigheden
  - f. Ontwikkeling van commerciële aspecten van mijn werk
  - g. Ruimte voor toelichting: [Wil je nog iets kwijt over hoe de broedplaats wel of niet iets toevoegt aan jouw werk? Dat kan hieronder]
  - h. [Voor huurders van een gesubsidieerde plek] Stel je voor dat er geen gesubsidieerde werkplekken in Amsterdamse broedplaatsen zouden zijn voor kunstenaars en mensen met creatieve beroepen. Hoe realistisch zijn onderstaande scenario's? [5 puntschaal van heel onrealistisch naar heel realistisch]
  - i. Ik zou op zoek gaan naar een alternatieve betaalbare woon/werksituatie in Amsterdam (kraakpand, vrijplaats, etc.) om daar mijn kunstenaarschap / creatief beroep uit te oefenen
  - j. Ik zou dan elders in Nederland (of internationaal) op zoek zijn gegaan naar betaalbare woon- / werkplekken om daar mijn kunstenaarschap / creatief beroep uit te oefenen
  - k. Ik zou dan minder tijd besteden aan het uitoefenen van mijn kunstvorm / creatief beroep en geld (bij) gaan verdienen met andere werkzaamheden (bijvoorbeeld kunstonderwijs, of werken in een ander vakgebied)
  - l. Optie voor toelichting (eigen scenario)
20. In welke mate interacteren huurders in jouw broedplaats met buurtbewoners? [5 puntschaal van helemaal niet tot heel veel]
21. In welke mate werk je mee aan initiatieven vanuit de broedplaats waarbij buurtbewoners betrokken zijn? [5 puntschaal van helemaal niet tot heel veel]
22. Zou je graag meer kansen hebben om actief betrokken te zijn bij de omliggende buurt? Antwoordopties:
  - a. Ja, ik ben al betrokken maar ik zou graag meer doen
  - b. Ja, ik ben nog niet betrokken maar zou dat wel graag willen
  - c. Nee, ik ben al in voldoende mate betrokken bij de buurt
  - d. Nee, ik ben niet betrokken bij de buurt en heb daar geen behoefte aan
  - e. Nee ik ben niet betrokken bij de buurt en heb daar geen tijd voor
23. Voel je een goede binding met de buurt waar de broedplaats zich bevindt?

24. Hoe belangrijk vind je het om een goede binding met de buurt te hebben van je broedplaats?
25. Heb je nog iets toe te voegen over de relatie tussen de broedplaats en de buurt? [*Bijvoorbeeld, kom je zelf uit de buurt of woon je zelf in de buurt, wil je graag binding zoeken met de buurt maar krijg je de kans niet, etc.*]
26. Welke van onderstaande is op jou situatie van toepassing? [*Meerdere antwoorden mogelijk*]
Antwoordopties:
  - a. Ik heb een individueel huurcontract bij een broedplaats
  - b. Ik maak onderdeel uit van een collectief huurcontract bij een broedplaats
  - c. Ik ben lid van een huurderscomité (of een ander soort collectieve groep van huurders van mijn broedplaats)
  - d. Toelichting: .....
27. Hoe voel je je bij de mate van inspraak die je hebt in je broedplaats? [*bijvoorbeeld inspraak bij beslissingen die genomen worden die van invloed zijn op de huurders*]
28. In welke mate zou je de broedplaats omschrijven als zelf-organiserend? Hiermee bedoelen we dat de organisatie en management voornamelijk wordt uitgevoerd door de huurders zelf, en niet door de beheerder of ontwikkelaar.
29. Heeft jouw broedplaats een aangewezen persoon die de rol vervult van community manager of programmeur? [*Bijvoorbeeld iemand die door de broedplaats is ingehuurd om activiteiten te organiseren, of een huurder die deze rol heeft aangenomen*] Antwoordopties:
  - a. Ja, en daar ben ik tevreden mee
  - b. Ja, maar ik ben er niet tevreden mee
  - c. Nee, maar ik zou het wel graag willen
  - d. Nee, en ik heb er ook geen behoefte aan
30. Wil je nog iets kwijt over de management & organisatie van jouw broedplaats?
31. Deze vragen zijn voor huurders die een woning huren in een broedplaats. [Zo ja, vervolgvragen:]
  - a. Hoe tevreden ben je met je woonsituatie?
  - b. Wat vind je van de staat van onderhoud van je woning?
  - c. Wat vind je van de prijs/kwaliteitsverhouding van je woning?
  - d. Heb je een tijdelijk huurcontract voor je woning?
  - e. Wil je nog verdere toelichting geven over je woonsituatie?
32. Wat zou jouw ervaring als gebruiker van de broedplaats verbeteren?
33. Heb je algemene aanbevelingen voor verbeteringen in je broedplaats? [*Bijvoorbeeld wat betreft management & organisatie van de broedplaats, of aspecten van het beleid*]
34. Wat is voor jou de waarde van een (woon/)werkplek huren in de broedplaats?
35. Wat is je leeftijd?
36. Wat is je gender?
37. Heb je de Nederlandse nationaliteit?